

Ljubljanski

ZVON

Leposloven in znanstven list.

Štev. 10.

V Ljubljani 1. vinotoka 1891.

Leto XI.

Iz popotnega dnevnika.

12. V Ameriko?!

Rutka.

Piš hladen piše s Tatre . . .

Letí pod góroj vlak,
V kupéji pa vštric méne
Sediš ti brat Slovák.

Kaj zreš takó otožno
Skoz ókno v gorski kraj?
Ne mara kraj domači
Ostavljaš baš sedaj.

Otrók s teboj gré dvoje;
Na klopi večé spí,
A drugo mati mlada
V naróčaji dojí.

Drží z levicoj dete,
Z desnicoj robec bel,
Vzdihaje nekaj briše
Z očij ž njim čas si cel . . .

Beseda dá besedo.
V Ameriko, drug moj?
Za kruhom iz očine
Z otróki in ženoj!

Za Bóga, kaj te moti!
Kakó boš tam prebil,
Ko nikdo ti madjarski
Otrók ne bo učil?

Če ktero ti umrje,
Kaj, bratec, bo tedaj?
Brez ogrščine upaš,
Pustí je Peter v raj?

Brez dóma greš po sveti —
Utrgan z veje list —;
Prav, prav ti je, prijatelj!
Zakaj si — panslavist!

13. Pod Vavelom.

Krakov.

Pri krstí krsta težka, krasna . . .

In venci, glej, na njih ležé,
Goré debele voščénice —
Po krstah kralji poljski spé.

Mej kralji krónanimi tukaj
Duhá kralj mnog svoj dom imá:
Mickjévič bivaš tù, Košéusko,
Muz, bojev kralja slavna dva.

Tù torej mrtvece velike
Pokápljete vse svoje vi!
Imena vseh sem slišal, čital —
Le jednega med njimi ni!

Tù dóli tudi ón počiva,
Junák, ki davno vam umrl?
Tù tudi spi vaš — duh slavjanski?
Tù grob njegov se je zaprl?

14. Na Velegradu.

Velegrad! . . . klobuk z glavé,
Pripogníte se koléna!
Zémlje bratske sveta tla
Préjmite poljub Slovéna!

Čuj, zvonovi zapojó . . .
Slušam jih, čaróbne glase;
Na valovih teh glasov
Duh moj plava v daljne čase.

»Bodí svetlo!« reče Bog,
Slišim ga, ukaz mogočni;
Beli dan poraja se,
Žar pošilja nam ga vztočni.

Vidva hodita mi tod,
Blagovéstnika slavjanska!
Gledam, slušam in strmim . . .
Epopéja velikanska. —

»Bodi noč!« zli duh velí:
Téma najérnejša pada,
V témi tej pa, v témi tej —
Vihingova četa vlada . . .

Spet se svita . . . Zarja tam
Nad obzorjem nova vzhaja;
Vzidi, vzidi, solnce že,
Dan slobode naš brez kraja!

15. Pravljica o starem zakladu.

Íñ zaprta zdaj za steklom
Krona češka ti ležiš!
V suhem zlatu, v dragih kamnih
Pred menoj se tù bleščiš.

»To bo dan tvoj vélik, slaven!
Na maziljeno glavó
Čeh to deval bode kralju . . .
Srečen, kdor te nosil bó!«

Praga — Hradčany.

Čul pravljico sem o tebi . . .
»Da na matke Prage zóv
Prihití te gledat skoro
Njenih sto tisoč sínóv.

A. Aškerc.

Od rojstva že.

Pri rojstvu so mi rajske Vile
Do roba kupe napolnile —
Medú nalile in strupá.

Različne mnoge te posode,
Veselja polne in nezgode —
Izbéri človek, kakor znaš!

Oč mi Vile zavezale,
»Zdaj vóli, človek«, so dejale,
In vóli siromák sem step.

Čemú preklinjal bi nezgode?
Izbral sem s strupom sí posodo —
In strup vse žíve pijem dní!

Knežan.

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dób. Po vzorih dr. Ničmaha napisal dr. Nevésekdo.)

(Dalje.)

Ponosno séde pater državni pravdnik. Sodniki-kanoniki mu hvaležno pritrjajo in majó s tolstimi obrazi, da je videti miza sodniška kakor pomladanska njiva, kjer giblje sapica cvetočemu máku rdeče glavice. Tudi prošt predsednik si oddahne. Bilo je toliko dekretov nadškofa Jakopa, da mu je le-tá o bratih Cirilu in Metodu izginil iz spomina!

»Brata Ciril in Metod«, izpregovori prošt, »nista več svetnika v nas, in slabo izpričevalo si daješ, pater Primož, da si v tem nevednik, četudi si bil mašnik božji! Ta izgovor te torej ne opravičuje.«

»Pred vami«, odgovori kapelan Primož ponosno, »pred vami morda ne, pač pa pred mojo vestjó in pred mojim Bogom, ki je postavil mašnike zaradi svojega ljudstva, in ne ljudstvâ zaradi mašnikov svojih. To je moj dekret, reverendissimi!«

Kakor osa se zatogoti pater jezuit na črnem svojem stolu: »V teh besedah je obseženo iz nova zločinstvo veleizdaje, in obsežen je v njih tudi prvi, ali naglavni greh proti propisom blaženega Antona od Kala, ki zapovedujejo, da mora rimski katolik vselej in pri vsaki priliki vérovati, da je ustvarjeno ljudstvo zaradi mašnikov in ne mašniki zaradi ljudstva. Zató predlagam vzpričo tolike trdovratnosti, naj se bivši kapelan Primož takoj po obsodbi izročí torturi in naj se dene za dve uri v španski čevelj. Ali ni prav takó, očetje sodniki?«

Makovo cvetje okrog sodniške mize se zopet zmaje, in vsi sodniki pritrjujejo predlogu patra državnega pravdnika.

»O tem pravičnem predlogu«, nosljá prošt Ambrož, »ukrepalo bode sodišče ob svojem času. Sedaj prestopimo k drugi točki. Zatoženec Primož, ali ti je znano, česa si zatožen nadalje?«

Zatoženec se nekoliko zamisli, potem odgovori: »Ničesar mi ne očita vést.«

»Haha!« grohotá se državni pravdnik, in ž njim se smeje vse rdeče sodišče. »Veleučeni in prevzvišeni prošt predsednik, obnovi mu spomin, in poostri mu vést! Za Bóga, in taki ljudje so mašniki v denašnjih dôbah!«

Morda bi se pater državni pravdnik še bolj razžaril v tistem hipu, toda prav sedaj se na iztežaj odpró visoka vrata v rdeči steni, katerih dosihdob niti opazil nisem. Strežniki prinesó zláto pretkan prestol, in ga postavijo na vzvišeni prostor za sodno mizo.

»Nadškof Martinus prihaja!« zajeca profesor z vseučilišča Sv. Simplicija in pade na kolena. Že klečí vse, in tudi jaz se sklonim v prah; samó zatoženi kapelan Primož stoji kakor smreka na svojem mestu in neče upogniti kolena, obteženega z verigo. Jezuit državni pravdnik, zvijajoč se v práhu, sikne nató:

»Tudi ta slučaj veleizdaje pridenemo zatožbi svoji!«

Skozi visoka vrata vstopi sedaj nadškof Martinus, zavit v vijoličasto obleko. Hodil je ob palici, ker je bil v visokih letih. Na pragu obstane in dvigne okó proti nebu, prav, kakor bi iskreno molil. Potem leze k svojemu prestolu, in s pomočjo strežnikov iz težka séde na mehko blazino.

»Vstanite!« izpregovori zaspano, »in pričnite tam, kjer ste prestali! Ta slučaj je tóžen, ta slučaj kričí v nebó! Spanje mi jemlje v poznih nočéh, da imam takšne mašnike v provinciji svoji!«

V tem se je visoko sodišče dvignilo s tlaka in iz nova zasedlo rdeče stole svoje. Tudi državni pravdnik je kakor pajek splezal na črni svoj stol.

»Evo nam človeka«, govori stari prelat počasi in tiho, »od katerega je prišlo pohujšanje! Málinški kamen naj se mu obesi na vrat, in potopí naj se v globočino morjá! Kaj predlagaš, državni pravdnik?«

»Dosedaj, celsissime«, odgovori pater jezuit udano, »hotel sem predlagati pregnanstvo v Saharo in dveurno torturo. Toda slučaj se poóstruje od trenutka do trenutka, in neprestano prosim svetega Duhá, da bi mi odkril pravi pot!«

»Pregnanstvo v Saharo«, oglasi se nadškof, in sliši se iz njega trdega glasú, da je malone nejevoljen, »pregnanstvo v Saharo! To bi bil nekakšen srednji pot, pater, ali véruj mi, srednja steza je najslabša steza! Prošt, nadaljuj!«

Prošt Ambrož segne po zavitku, ležečem na mizi pred njim.

»Tebi, pater Primož, vést ne očita ničesar?«

Tukaj se oglasi stari nadškof: »Prošt Ambrož, ti ga imenuješ patra? Vzdevaš mu torej pridevek, ki je častna svojina neomadeževanim pravim mašnikom? Pater Gregorij, koliko troškov pripade proštu predsedniku?«

Proštu Ambrožu obledí rdeče lice, zakaj njega duša že čuti bližnjo nevihto.

»Petdeset lir, celsissime!« odgovori nadvikarij.

»Zapiši, nadvikarij, da se oddá teh petdeset lir moji blagajnici! Ti pa, prošt Ambrož, pazi, da mi prihodnjič spretneje vodiš kazenske sodbe. Prošt, nadaljuj!«

Prošt Ambrož se sam v sebi roti na starega nadškofa, ki mu je pred nosom požèl plod naporne razprave, in mu vzdeva priimek, zaradi katerih bi se moral stokrat posaditi na zatožno klop. Ves ta vihar pa se ne kaže na zunaj; predsednik Ambrož je miren in ponižen ter hvaležno udan vzprejme sodbo višjega pastirja. Nadškof Martinus, saj se je vedelo, bil je precèj skop in je rad spravljaval zveneči denar v svoja predala. Zaradi njega je zahajal k razpravam, in ako se mu sodnik ni védel po volji, vzal mu je plačo in jo prisodil samemu sebi. Takó se je pripetilo tisti dan tudi ubogemu proštu Ambrožu.

»Tebi, zatoženi Primož, ne očita vést ničesar?« ponoví predsednik svoje vprašanje.

»Ničesar!«

Nató vzame prošt že omenjeni zavitek in razvije staro in raztrgano knjižico. Bog zná, kdaj se je tiskala, in kakó da je niso dosihdob zmléli krutih časov ostri zobovi!

»Kakšna knjižica je to?« vpraša predsednik jezno.

»To so poezije Franceta Prešérna!« odgovorí zatoženec mirno.

»In kje smo izteknili te poezije?« zagrmí jezovit državni pravdnik.

»Niso li tičale v predalu tvoje mize, ko smo ti preiskali kapelanijo? Govóri, zatoženec!«

»Ne tajim!«

»Kakó je zašla bogokletna ta knjiga v tvoje stanovanje?« vpraša prošt Ambrož temno.

Mirno odgovorí zatoženec: »Za drag denar sem jo kupil. In božja Porodnica mi je priča, da sem jo čítal v bridkih svojih urah, bodisi podnevi, bodisi v trdih nočéh. Ali' obhaja me strah, da je morda to zadnji Prešéren, katerega je še dobiti na slovenskih naših tleh. In vi ga sežgete, vi krvoloki!«

Debele solze se utrinjajo kapelanu Primožu po velem lici. Ihté dostavi: »Ni mi do življenja, vendar da položite na grmado dela možá, ki je bil toliko boljši od vas, to mi greni smrtne trenutke!«

»Vsi ste čuli«, dvigne se zastopnik obtožbe, »kakó govori za-toženec. Odkrito priznava pregrešno svoje početje in niti ne tají, da je na srci nosil bogokletno knjigo. Zapóvedi blaženega Antona propi-sujejo smrt temu zločinstvu. Takó bodi v imeni pravičnega Bogá in našega presvetlega nadškofa Martina«.

»Smrt, res, pravo si pogodil!« oglasí se nadškof Martinus. »Kdor seje plevel med ovčice Gospodove, tega pobêri smrt. Sodbe ne po-trebujem nikake. Na podlagi močí, dane mi po Gospodu, sodim in razsodim, naj se bivši kapelan Primož v svarilo hudobnikom in v to-lažilo dobrim vérnikom sežgè, kakor kos lesá na grmadi sredi polja emonskega! Zajedno ukazujem, da se pregrešna knjiga — in prosímo Bogá, da bi bila zadnja! — sežgè in da se nje pepel raztrese na vse štiri strani svetá! Takó bodi po božji in moji volji! Obsojenca odvedite!«

Zdajci prihité fratri biríči in z velikim ključem odklenejo ve-rigo, s katero je bil kapelan Primož prikovan na tlá. Potem mu oku-jejo roke še v veliko težje verige, da resnično omaguje, ko ga tirajo v ječo. Prestopivši prag smrtnonosne dvorane, objema še z zadnjimi — pogledi oskromno knjižico, v kateri si ti, France Prešérén, pred več nego 2000 leti združil vse žarke svoje, po Bógu oblagodarjene duše!

Ko se zapró vrata za obsojencem, zadnjim zavednim Slovincem, dvigne se nadškof Martinus s sedeža in udari s palico, na katero se je navadno opiral, po deskah, da zamolklo zazvení po vsi dvorani. Hipoma priskočijo strežniki in kanoniki, drug postrežnejši od drugega. Toda strast mu je toliko napela vse žile po osušenem telesí, da brez strežniške pripomoči prileze do mize, kjer ležé poczije Franceta Pre-šérna. S tresočo roko pograbi stari nadškof staro knjigo, ki se je z umazano in raztrgano zunanostjo svojo čudila bržkone sama najbolj, kakó je zašla v to belo roko in blizu iskrecih dragih kamenov na prelatovih prstih.

»Anathema sit!« izpregovori nadškof in migne fratrom biríčem. Ti so tega namíga že pričakovali in bliskoma uderó iz dvorane po orodje, nalašč pripravljeno za take prilike. Skoro prinesó majhno ognjišče, na katerem plapolá plamen, že prej zanečen. To ognjišče postavijo pred škofa: vse občinstvo, vsi kanoniki z biríči in državnim pravd-nikom, vse poklekne in moli Bogá, da je dodelil papeževi provinciji čast in slavo in da je zopet pokončal knjigo, toli škodljivo in hudobno!

Svojeročno vrže nató nadškof Martinus knjigo na žareče oglje, da se zvijajoč skoro izgubi v rdečih plamenih. In ko ni belega ostanka o nji, razprostrè sivi prelat roke proti stropu in zapôje zmagonosno:

»Te Deum laudamus!«

Takó so blagoslovljenega leta 4000. po rojstvu našega Odrešenika slovesno in veličastno sežgali zadnjo knjižico poezij

Franceta Prešérna!

IX.

Čudo se je zgodilo! Nadškof Martinus sam je hotel govoriti z mano in zató me je pozval v svojo palačo, obloženo z zlatom. Káj jednakega se ni do tistega dne pripetilo še nikdar. Učenjaki so brskali po arhivih in prečitali na tisoče starih listín, toda nikjer niso mogli zaslediti, da bi bil nadškof emonski kdàj vzprejel tujca, ki je bil vsekdar neljub gost v belem mestu!

Méni pa se je zgodilo takó-le: Po obsodbi kapelana Primoža sem se hotel še nekoliko ogledati po mestu.

»Kam sedaj?« vprašam učitelja-strežnika, ko pred justično palačo odvezuje konja s stene.

»Morda v taverno našega presvetlega nadškofa, da si okrepčava teló. Moje mesó že peša, in povem ti, da danes še nisem zaužil ničesar.«

»V taverno nadškofovo!«

»Dà, jedina je v mestu, ker so si svetli nadškofje naši vedno pridržali pravico do dohodkov, katere daje jedina dopuščena gostilna starodavne naše Emoné!«

»Dobro! To gostilno si oglejva! Spotoma pogledava nekoliko na vseučilišče, morda na medicinski oddelek! Rad bi védel, kakšne zdravnike imate v tej razsvetljeni dóbi?«

»Zdravnike! Čital sem o njih v starih knjigah. Toda že dolgo jih ni, in dandanes vé malokdo, kaj so bili nekdanji zdravniki.«

»Kdo pa vas ozdravlja, kadar bolehaté, in kdo vam pripravlja hitrejšo smrt, kadar je bolezen prehuda?«

»Videti je, da prihajaš iz barbarske Sibirije. Čemú bi bili zdravniki? Kdo je vse ustvaril? — Bog. Kdo vzdržuje vse? — Bog. Kdo zapoveduje: ti živi, ti bodi pokončan? — Bog. Bog vse dela, in kar hoče, to se zgodí, in kar se zgodí, to je pò volji Njegovi!«

V mojih sibirskih možganih se je pričelo daniti. Odgovorim mu: »Tvojim besedam se ne dá ugovarjati, ker obsezajo zgolj resnico.«

»Vidiš torej, če izhaja vse od Bogá, tedaj te vprašam, odkod izhajajo bolezni naše? Od Bogá! Če pa imajo ta izvir, ali smeš dvojititi, da je naš Gospod Bog sam, ki hoče imeti bolezni? Kdor bi jih odpravljaj, upiral bi se volji božji, in zdravniki niso bili drugega, nego uporniki proti jasno izraženi volji božji. To ti je vendar umevno?«

»Popolnoma. Bog torej pošilja bolezni, in če Mu je taka volja, jemlje jih zopet. Ako bi se zdravniki vtikali vánje, bili bi strežniki Belcebubovi, ker bi motili pota božje volje?«

»Takó je, kakor si govoril! Hudičevi služabniki so bili zdravniki, in v naši starodavni Emoni so leta 2930. na trgu pred škofijsko cerkvijo poslednjega z vóli raztrgali na štiri kóse! Od tedaj se ni upal nikdo več lotiti zdravniškega pósla, in od tistih časov so nam jedini zdravniki Bog in Njega svetniki, ki nam pošiljajo bolezni in jih tudi ozdravljajo, če je takó določeno v brezkončnih sklepih božjih!«

»Medicinske fakultete torej nimate?«

»Hvala Bogú, da ne!«

»Tedaj v taverno nadškofa Martina!«

Solčni žar notranje sreče se je razširil profesorju po vsem obrazu. V duhu je že sedel za mizo v škofijski gostilni, in točaji nadškofa ljubljanskega so postavljali prédenj sklode, iz katerih se je prijetno kadilo in še prijetneje dišalo. Usoda mu ni dodelila te sreče. Ravno ko sva hotela odriniti, obsula nas je hipoma precejšnja straža. Načeloval ji je sam cerkovnik Svetega Nikolaja, ki je bil zajedno tudi nekakšen praefectus praetorio škofijske palače. Naznanil mi je, da je nadškof ukazal, naj me tirajo prédenj.

»Deležen bodeš torej sreče«, nadaljuje cerkovnik, »da bodeš gledal nadškofu in vladarju našemu v obličje. Po propisih blaženega Antona od Kala stane ta sreča sto lir. Plačaj!«

Plačam. Nató mi zavežejo oči in me tirajo v sveto palačo po skrivnih hodnikih, držečih iz justičnega poslopja v nadškofijski dvorec.

Ko mi odvežejo oči, stojim v bliščeči dvorani. Nadškof Martinus sedi na prestolu, in obkroža ga deset proštov in štiristo kanonikov. V svojem ornatu je bil in pastirsko svojo palico je držal v roki. Z levico migne proštu Ambrožu; le-tá stopi prédme in hohnjá dolgo vrsto latinskih besed. Bal sem se že, da zadremlje nadškof Martinus in vseh štirih sto kanonikov okrog njega. Pozneje se mi je povedalo, da je prošt Ambrož izganjal hudiča iz méne. Bil sem tujec, in zató se je moralo ravnati oprezno, da bi »sacrum palatium« ne padel satanu v oblast, če bi se bil hotel slučajno z mojim mesom v moji osebi pritihotapiti na to sveto mesto!

Ko je dokončan naskok prošta Ambroža, izpregovori nadškof: »Poklicali smo te pred prěstol svoj. V imeni Bogá, pristopi in odgovarjaj nam po vésti in pravici!«

Stopim bliže. »Mlad si še in cvetočega lica. Hercle! Kje so časi, ko smo tudi mi cveteli v mladosti! Starost je zima, ledena zima! Čemú smo te poklicali? Mnogo je skrbij, in tarejo nas, ko čuvamo neprestano, trenutek za trenutkom, to provincijo, dano nam po Bógu. Poslušaj in odpri dušo besedi naši!«

»Duša moja je kakor njiva, in zrno modre besede se zasěj vánjo!«

»Torej poslušaj! Obilo smo užili blagoslovov božjih na zemlji. Polja so nam obrodila, ljudstvo naše nam je izkazovalo neprestano pokorščino, in vojske naše so premagale vsakega sovražnika. Sreča naša je cvetela kakor roža spomládi, in časih so se nam dvigali upi takó visoko, da se nam ni zdel nedosežen biserni prěstol v starodavnem Timbuktú! Takó je bilo. Toda sedaj nas je objela starost, in morda se nam danes, morda se nam jutri zapró življenja vrata. Fiat! Fiat! Življenje ni vredno mnogo in prekratko je tudi.«

»Čemú smo te poklicali? Ozri se! Obkroža naš prěstol deset proštov in štiristo kanonikov; vender je še drugih deset proštov in drugih štiristo kanonikov, katere smo pregnali izpred obličja svojega. In to nam teží dušo, in ne hoteli bi stopiti iz življenja, predno nismo poravnali pereče te stvari.«

Deset proštov in štiristo kanonikov je bilo pri teh besedah nadškofa Martina jako nemirnih. Šepetali so in kazali, da jih tare skrb. Nadškof pa je nadaljeval:

»Pregнали smo jih izpred obličja svojega, in sedaj nam razriva dušo nemir, je li bilo to delo naše Gospodu po volji, ali ne. Strankarstvo nam divjá po državi, mladi in stari se boré neprestano. Prvi posnemajo vzgled blaženega Antona od Kala; drugi se sklicujejo na ljubezen, češ, da je le-tá prva zapóved božjim mašnikom. Kje je resnica? Kolikokrat smo vstajali z ležišča svojega o polnoči in prosili Bogá, naj nam pošlje svojo zvezdo, da se razsvetli temna steza naša. Ali molitve niso sezale do Gospoda, in prej in potem nas je obkoljala temá, in prej in potlej so nas glodale dvojbe. Odprli smo srce skrajni stranki, in sedaj ne vémo, nismo li pregnali pravičnikov, katerih dela prijajo Gospodu nebá. In sedaj ne znamo, ali ne nosimo na srci svojem pisanega gada, ki grozí vsak hip izliti smrtni strup svojega zobá v zdravo naše mesó?«

Deset proštov in štiristo kanonikov je kár obledelo pri teh besedah nadškofa svojega. Vsi so se šteli v vrstah stranke »mladih«

in vsi so se tresli za mogočni svoj vpliv, iz katerega so jim izviralí mogočni dohodki.

Ali nadškof Martinus nadaljuje: »Čuj in poslušaj! Tudi v tej nóči nam spanje ni hotelo okrepiti udov. Vstali smo in vzdihovali pred svetim razpelom, naj nam Gospod razkropí z žarkom svoje milosti temò in nejasnost. Skrivnostna tolažba se je vlila v trpeče naše srce, in ko smo legli na trdo svojo posteljo, objelo nas je takoj sladko in rahlo spanje. In nebeška svetloba nas je oblila, da smo ugledali vse svetove, kolikor jih je razsejanih med zemljo in med gorečim prestolom, kjer kraljuje naš Oče nebeški. Po vseh teh svetovih pa je prihajal angelj Gospodov in ob roki je vodil človeka. V dalji je bil velikan, v bližini pa se je skrčil v osebo, ki je svojska nam pozemeljskim sinovom. In pred nami je obstal angelj Gospodov ter izpregovoril:

»Privedem ti tujca, nadškof Martin, le-tá ti prežene vse dvojbe! Njega poslušaj!« Že je izpregovoril in že je ugasnila nebeška luč, in svetovi so razpadli v večno temò!»

»Čudo! Čudo!« hité kanoniki. In deset proštov dostavi: »Naš nadškof je svetnik! Bog se mu razodeva! Hosana!«

»Tiho!« zapové nadškof ostró. »Končali še nismo govora svojega. In sedaj vprašam tebe ali si ti tujec, katerega smo gledali v srečnih sanjah ob roki božjega angelja?«

Azrael, to je tvoje delo! Zatorej odgovorim srčno:

»Sem!«

»Ali ti je znan pomoček, da se razkropé moje dvojbe pred resnico, kakor se razkropé deževni oblaki pred solničnimi žarki?«

»Znan mi je!«

»Razodeni ga in ne prikrivaj ga žejni duši naši!«

»Ne morem, ne smem!«

»Kakó to? Za Bóga, kakó to?«

»Zapovedano mi je, razodeti ti resnico od obličja do obličja. Tuje uhó ne smé čuti mojih besed!«

Takoj izpregovori nadškof Martinus: »Ves dvor odstopi! Komur je ljubo življenje, odstopi! Na najkrutejšo jezo našo, odstopi!«

Zaječalo je deset proštov in štiristo kanonikov. In strupeni pogledi so se bliskali po méni, ko je njih zbor zapuščal svetlo dvorano. Dolgo dolgo sva se razgovarjala z nadškofom, vendar tuje uhó ni čulo, kar sva govorila. Končno se mi je odkazalo bogato stanovanje v škofijskem dvorci, in moj strežnik, profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, smel se je vtaboriti v škofijski kuhinji, kjer je pomival

sklede in krožnike, kjer se mu je pa tudi godilo takó dobro, kakor še nikdar v življenji.

Tisto popóldne so zagrmeli topovi z mestnega ozidja, in z nešteti zvonikov so zapeli nebrojni zvonovi. Po ulicah so begali tekáči, kurirji in trobentači, nabijali na stene in razglašali nastopni

Dekret nadškofa Martina.

Mi, Martinus, po apostolskega sedeža in po milosti božji nadškof te provincije, ukazujemo in hočemo, da bodi takó!

Pozdrav in blagoslov vsem mašnikom, cerkovnikom in drugim! Prijalo je Bógu, da se je nas usmilil in našo dušo potegnul iz temè. Človeku ni dobro biti samemu, in vzpričo skrivnega razodenja božjega smo spoznali, naj se tudi mašnikom, če samí želé takó, ne krati pravica, da bi bili deležni dobrot, ki izvirajo človeštvu iz tega, da je Gospod nebá in zemlje Adamu dal tovarišico, rožnato Evo. Mi, višji vaš pastir in kralj, nečemo se podvreči temu dekretu. Vsakdo izmed vas, bratje, izprašaj si vest, in če mu ni živeti, kakor je živel sv. apostol Pavel, dovoljujemo mu, da si izbere družico, dasi je iz rodú Benjaminovega!

Takó je ukazano! Takó je zapisano! Jutri, v dan blaženega Antona od Kala, zglási se vsakdo pred našim obličjem, da mu dodelimo posebno privolitev in ga odvežemo pregrehe in zlóbe!

Tudi to je ukazano!

Dano v imeni blaženega Antona od Kala, po njega smrti leta 1992.

Martinus,

archiepiscopus et rex.

* * *

Napočil je drugi dan. Nadškof Martinus je zopet sedel na svojem prestolu v bliščeči dvorani. Danes ni bilo niti proštov niti ka nonikov. Sam je bil na zlatem stolu in tam v kotu pri mizi je tičal nadvikarij Gregorij, da bi zapisal vse, kar bi se pripetilo pri denšnjem vzprejemu. Tudi mēni se je dovolilo, da sem bil deležen tega vzprejema. Pri oknu sem stal in zrl na škofijske vrtove, kjer se je izlivalo solnčnih žarkov zlató po cvetočih gredah in zelenih tratinah in kjer se je tedaj zopet izprehajala zorna kneginja Marija, krasna in mila, kakor dan mlade pomládi. Toda moral sem ostati tukaj in gledati veli in dolgočasni obraz nadškofa Martina, ko je dremal na prestolu svojem.

»Morda vender nikogar ne bode!« vzdihne nadškof na svojem prestolu. »Torej sem jim delal krivico, hudo krivico. Pravični so, in prišteval sem jih grešnikom!«

Tedaj takisto nadvikarij Gregorij pri svoji mizi vzdihne prav globoko. Močni ta vzdih zaveje tudi nadškofu okrog ušes. Mehko povpraša:

»Kaj ti vznemirja dušo, služabnik Gregorij? Mlad si, in življenja cvetna steza se ti odkriva! Kakšna ti je sodba o našem dekretu; ali ga odobruješ v srci svojem?«

»Svetlost vaša!« zahiti vročekrvni Gregorij, »cvet modrosti je ta dekret, in še pozni rodovi bodo občudujé pisali o njem!«

»So li resne besede, katere so ti sedaj prekoračile mejo belih zób?«

»Resne, svetlost, resne!«

Nadškof Martinus obrne obraz proti stropu. Da ga ni preoblada strast, zapaziti bi moral nadvikarij Gregorij, kakó so se podaljšale poteze na svetlem obrazu. Toda opazil ni ničesar. Srčno je nadaljeval:

»Dobrotni ogovor, s katerim me je osrečila vaša svetlost, daje mi srčnost . . .«

»Govóri! Govóri!«

»V prahu ležéč dvigam roke proti svetlosti vaši in prosim, naj sem deležen dobrote presvetlega najnovejšega dekreta.«

»Ti se hočeš oženiti, nadvikarij?«

»Že hoče vzkipeči višji pastir in le iz težka pomiri visoke valove v duši svoji. Zamisli se in izpregovori napósled:

»Mlad si še in satana še nisi vdušil v svoji krvi. Concedatur! Katero si izbral za družíco?«

»Pater polkovnik gologlave straže ima gospodinjo, in le-tá se je prikupila srcu mojemu!«

»Zapiši, da ti je dovoljeno! Léta že ima, in ako ti jo je naš Gospod odmenil za pokoro, čemú bi ti branili! Concedatur!«

In srečni nadvikarij Gregorij zapiše srečnega srca, da smé biti deležen dobrot najnovejšega presvetlega dekreta. Tedaj vstopi strežnik in naznani nadškofu, da prosijo prevzvišeni prošnje, ali bi smeli pred obličje svojega škofa in vladarja.

»Vseh deset proštov?« zaječí stari nadškof.

»Vseh!«

(Dalje prihodnjič.)

Vrbe in vrbarstvo.

Spisal M. Cilenšek.

(Konec.)

Nekdaj, po nekod še dandanes, rabili so v zdravilstvu salicin, ki se nahaja v lubu nekaterih vrst. Nabirali so namreč 2—3letne vrbove veje in rabili njih izleček proti mrzličnim boleznim. Planinci še sedaj rabijo vrbovo obaró za mrzlico. V severni Afriki napravljajo od dišečih máčic egiptovske vrbe neko vodo, kalaf, katero pijó za mrzlico in jo tudi rabijo kakor domače zdravilo v vseh boleznih.

No, to bi bilo vse dobro, ali prekanjeni svet najnovejše dóbe je začel slepariti ljudi, ki ljubijo pivo, s tem, da misli nadomeščati hmeljevo olje z neokusno grenkobo vrbovega luba. Sevéda se taka pijača zvedencu takoj uprè, a nevedniki se je vender držé in zató jo često celó hvalijo. Vender ni treba misliti, da je povsod takó; še so poštene pivovarne, ki delajo pivo po starem receptu.

Tudi dečkov naših ne smemo pozabiti. Toliko da je prišla toli zaželena pomlad zopet v déžel, že se zbira vaška mladina in se veselo odpravlja proti potoku, na čegar obrežji rasó brezštevilne vrbe. Ondu si vsakdo poišče pripravne veje in si jo ureže. Pripravna mora biti taka veja, sicer je vse delo zaman. Torej bodi ravna kakor sveča in brez vejic in grč vsaj v določeni dolžini. Tù si vsak napravi svojo piščal, potem pa se vračajo vsi glasno trobèč v vas, kjer se snidejo na kakem vrtu in se za zelene vigredi veselé mladega življenja svojega.

V severni Evropi, zlasti na Švedskem, rujejo vrbove korenine in delajo od njih neko barvo, s katero rdečé jajca.

V krajih, kjer ni obilo travnikov in zatorej tudi ne živinske klaje, sušé vrbovo listje ter je pokladajo pozimi govedom namesto druge krme. O médu, kateri se izloča v opisanih medóvniki, povedali smo že, da ga sósebnó spomládi bučele pridno nabirajo in nosijo v panjóve. Kadar je druge paše dovólj, ozira se malokatera po vrbah, zakaj otovré brenčé rajši po zelatih rastlinah.

Po vsem tem, kar smo zvedeli do sedaj o vrbah, lahko trdimo, da ga ni vrbovega dela, katerega bi tù ali ohdu ne uporabljali takó ali takó. Vrbe je torej prištevati koristnim rastlinam, izvzemši morda óne, katere nahajamo v gozdu in na sicer ugodno ležečih pašnikih,

kjer se zdržema razprostirajo ter takó dušé mlade rastlinice. Nekaterniki mislijo, da je sósebnó íva zèl plevel v bukovji.

Po visokih gorah in planinah, kjer so naše rastline le prítlikave, pomagajo vrbe, združene z mahovi in drugim drobižem, sušiti skalovje, potiskujé žilave svoje korenine v špranje in razpoke. Ondu rasó; premóčeno kamenje se razganja in dela po obronkih óne groblje, pre-dobro znane prijateljem planin, ki jim napravljajo mnogo truda in so časih celó smrtno nevarne zaradi lahke gibnosti svoje. Torej vrbe v teh mrzlotnih višavah izdatno podpirajo preperévanje in čimdalje bolj spešé zmago nivelujočemu življu (vodi).

Ker se naseljajo vrbe najrajši po vlažnih tleh in rasó primerno prav hitro, lahko jih tudi zató prištevamo koristnim rastlinam, ker po njih listji izhlapeva mnogo vlage in se mokrotna zemlja sósebnó ondu hitro suši in dobro izsuši, kjer so napeljane še drage in je po-plava sploh zadostno omejena.

Oglejmo si vrbe še z drugega stališča! Kjerkoli je svet precèj strm in se je bati zaradi moče, da bi rahla zemlja sčasoma popol-noma ne zlezla nizdolu, ondu so nam vrbe prave dobrotnice. Tudi ni treba posebne skrbi. Nasaditi je treba nekako križema v vrste vrbove kolce, kakeršne dobivamo iz lahka povsod, in hitro nam ozelené. Njih korenine se razprostirajo na široko ter vežejo sicer rahlo površje v celoto. Trave in druge rastline se naseljajo na takih krajih, in za malo časa se vse učvrstí do dobra.

Stopimo še za šumeči potok, ki tù pa tam trga zemljo in zmirom bolj rije v suho. Ako se posestnik pravočasno briga za svojino, ne škodijo mu taki pojavi nikdar preveč, zakaj o prvi priliki je zajézil vodno silo takó, da je napravil jez, ki pozneje oživí in veže posamezne dele in zajedno brani razljučenemu življu, da bi posezal preko območja svojega.

Vrbe pa res ozelené lahko in hitro, kar se opazuje sploh pri rastlinah, ki imajo mehak les. Koreninice izhajajo iz kambija, predi-rajó zunanje plasti in začnó na svojo roko sadiki dovajati sokov. Čim ugodnejša je zemlja, tem hitreje se oživé samostojno. Osobito prija iz početka najbolj zrahljana zemlja, v kateri se korenine lahko raztezajo in srkajo raznih solij, raztopljenih v vlagi. To in pa čimdalje večja važnost mnogovrstnih pletenin od vrbovega protja, napotilo je tù pa tam razumnejše posestnike, da so premišljali, kakó bi se dala tudi slaba zemlja obrestovati primeroma prav dobro. Kakó važen je ta obrt, povesta blagovoljnemu čitatelju naslednji številki. Na Bavarskem, v okraji lichtenfelskem s 17.000 prebivalci, ukvarja se jih 9.000 z

izdelovanjem raznih canjic, košár, jerbasov, mnogoličnih stolov, miz, kovčegov, igrač za otroke i. t. d. Vsi služijo kruh; takisto v nekaterih drugih krajih, ki pošiljajo robo svojo celó v prekomorske dežele, zlasti v Ameriko, Indijo in v novejšem času tudi v Kino. Sevéda ne ostaja ves denar v deželi, zakaj do denašnjega dné morajo prótje uvažati, ker je še vedno premalo domačega. Skoro leto na leto se potrebuje šibic za 200.000 gld. To je izvestno lepa vsota, a prav majhna proti óni, ki jo donášajo izdelki.

Kjer je razširjen ta obrt, pripravljajo se mladike na poseben način. Ker je želeti, da bi se razcvital tudi med našim ljudstvom po deželi sčasoma prav takó, kakor na Francoskem in Nemškem, omenimo na kratko, kakó so se ondu poprijeli umetnega vrbarstva. Nekako cvetoči rži, katero ogledujemo iz dalje, dal bi se primerjati vrbovni násad; torej nič drevesastega, kakor pri nas. Kadar prirejaš takšen násad, glej sósebno nató, da ni zemlja močvirna, sicer bi bilo delo brezuspešno. Res da rasó vrbe najrajši na prisojnih krajih, ki niso prevlažni, vendar uspevajo i po dolinah i po hribih; kakovost zemlje nima nánje skoro nobenega vpliva. Svet, na katerem gojiš vrbe umetno, moraš popolnoma osnažiti plevela, in kadar se zopet pokaže, iztrebi ga précej.

Dobrih njiv in travnikov ne bode nikdo izpreminjal v vrbovne nasáde, kakor se je to godilo pogostoma pri hmeljnikih. Ali parcele, ki niso skoro za nobeno rabo, dajó po vrbah dobre obresti. Tù pa tam se spravljajo n. pr. reke in deroči potoki v pravilne struge, da ne škodujejo preveč, kadar je povódenj. Na obrežji pa se dostikrat razprostira sicer neporabna zemlja, katera bi z vrbami nasajena donášala veliko korist. Po takih in enakih krajih naj bi ljudstvo naše zasajalo vrbe; trud in troški, vse bi bilo skoro poplačano stotero.

Dotični prostor dobro obdelaj kakor za hmelj, vendar ne takó globoko; kakih 70 *cm* zadošča popolnoma. Ako mogoče, stóri to jeseni, da bode zemlja rahla in se pozimi nekoliko sesede. Spomládi pa, ko se je sneg raztajal in zemlja posušila na površji, pobránaj zemljo do dobrega in raztolči grude. Nató zabij ob koncéh kolce 0,5 *m* drug od drugega. Takó je razdeljena zemlja na vrste, katere zaznamenuj z vrvicami, potegnjenimi od kolca do kolca na nasprotni konec. V te vrste zasádi poleg vrvice kakih 10 *cm* drugo od druge oddaljene sadike, katere si pripravil že prej in jih pustil 25—30 *cm* dolge. Najlepše je, da posamezne grede ali vsaj cele vrste nasadiš z isto vrbo. Delavec vzame v levico snopič sadik, poklekne poleg vrvice in vsaja posamične šibice z desnico, vendar ne navpik, ampak

nekoliko poševno takó globoko, da je tudi górenji konec skrit v zemlji. Treba je paziti na to, da so popki obrnjeni kvišku. Da se roka preveč ne opraska, dobro je vzeti vánjo kos usnja. Da sadikam še zimska vlaga hodi na dobro, treba jih je saditi kolikor možno hitro spomládi.

Pozneje je treba násad snažiti plevela; to delo izvršuj dvakrat do trikrat poléti. Tak násad traja po 15 let in ne stane mnogo, kadar je končano prvo delo.

Kadar se sok ne pretaka več po rastlinah in je listje odpadlo, vzameš oster nož in jameš rezati mladiko za mladiko, kolikor móči pri dnù. Narezane pa zvežeš v butarice in jih hraniš na zračnem prostoru. Ker so vse mladike jednoletne, nimajo postranskih vejic, zakaj njih popki bi se razvijali šele prihodnjega leta. Tudi ni smeti misliti, da daje vsaka sadika samó po jedno mladiko. Ker odpravljaš mladike vsako leto, oteka sadika nad zemljo čimdalje bolj ter je sčasoma nekako glavata in nosi sedaj dostikrat precěj dolgih in tankih šibic.

Vsake vrbe ni dobro saditi, ampak samó tiste vrste, katere imajo malo obsežen stržén; zakaj take so najboljše za pletenje. Sadike dobivaš v Št. Jurji ob južni železnici, v Žalci in še drugod; 1000 jih stane blizu 2 gld. Iz prva so troški precejšnji, a pozneje je treba le nekoliko skrbí, da je násad brez sitnega in kvarnega plevela.

Končno bodi omenjeno, da sadimo žalobno vrbo, odlikujočo se po dolgih visečih vejicah, navadno na pokopališčih, ker nam je znamenje žalosti, kakor nam je to že znano izza starega veka. To lépo drevó je domá v jutrovih deželah. Naše posredinke, ki so se zaplodile baje vse iz jednega próta, imajo le pestične cvete in ne napravljajo plodú.

Poudarjalo se je že, da vrb ni spoznati iz lahka. Sevéda smo se ozirali do sedaj samó na pomladanski in poletni čas, kadar cvetó in so okrašene z listjem. Pozimi pa, ko brez listov pričakujejo pomládi, morali bi jih razločevati po popkih, kakor druge rastline, obdarovane s prezimujočimi popki. A tudi to ni móči, zakaj stožčasto njih brstje je pokrito skoro vse jednako s kapasto lusko, katera se spomládi pri vzdigne in odpade.

Na rójstveni dan.

Četrtno veka
 Gledam za seboj:
 Čas beži!
 Koliko je teka
 Zdaj še pred menoj,
 Kdo li znaž?

»Rojenic izreka
 Ne pozna nikdó,
 Hčeš ga tí?
 Sreča za človeka,
 Da mu je temná
 Mnogokáj!«

y.

Osamelke tožba.

Pómład cvète, záme
 Svet pomládí nima:
 V prsih mrak in mraz na lici,
 V srci mojem zima!

V mrtvem srci! Žalost
 Nedrije mi dviga,
 Z žalostjo si mi družica
 Ti, spominska knjiga!

List na list prebiram,
 Vsi so dragi listi —
 Jeden bil mi je najdražji:
 List njegov je tisti!

Bil je dau prekrasen
 Nádeje vzbujéne,
 Ko mi nájn je on zapisal:
 »Ne pozabi méne!«

»Ne pozabi méne! —«
 Pomenljiva slóva!
 Vsa ljubezen váuja vlita
 Bila je njegova . . .

Danes pómład cvète,
 Z line zvon pozvanja —
 Moje li resnica bíti,
 Ni li mótna sanja?

Bodisi, kar drago,
 Vrši se — poroka,
 Zunaj pómład cvète jasna,
 V méni srce poka.

Mrtvo srce! Žalost
 Nedrije mi dviga:
 Bridko varala si dèkle
 Ti, spominska knjiga!

»Ne pozabi méne!«
 Je li sploh mogoče?
 Tvoj celó spomin ljubilo
 V vek srcé bo vroče!

Tebe pa, nezvesti,
 Kjer korak te vódi,
 Sreča spremljaj te družica,
 Milo Bog te sódi!

Jaz grešila nisem:
 Zvesta sem ti bila,
 Le da sem ljubila prèveč,
 V tem sem zagrešila!

Gr. Novák.

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

V. Stari ribič.

nemogel je stal stari Marko na morskem bregu in tožno gledal proti jugu.

»Oj, da sem poslal prav danes sina na mórje, danes, ko se viharji vsega svetá boré nad nami!« Takó mrmrajo ozka ustna, in kakor mnogobrojne mreže mu preprezajo starosti gube čelo in lica.

Marko je star, jako star. Jedinega sina ima, štiridesetletnega Vlaha, na katerega se mu opira srce in življenje. Ta sin se ziblje sedaj na burnem mórji, in on sam ga je poslal na nočni lov, dočim je hotel plesti mreže in sake in oskrboval dom. Saj je mati že davno umrla, in »deček« se dosihdob ni utegnil oženiti, torej sta oče in sin samotarija v ubožni kočici na bregu in ribáрила.

Marku so že pešale telesne moči; celil je navadno rane in razpoke velikim in malim mrežam, popravljajl orodje za ribjo lov, iskal po širokem morskem lepénu in gosti morski travi malih svetlih rakov za ribjo lov in na trnke nasajal ribe, kar ga ni trudilo mnogo.

Časih veslá po mirnem zalivu, držéč trizobe ostí. Tedaj je v modri ogoljeni obleki podoben Neptunu, kateremu so utekli brzi, rosogrivi konji, ostavivši ga sredi žuborečih valov! Sivo okó mu preži izpod košatih obrvij na morsko dnò, in ako zapazi osmonoga, ki razteza panoge po kamenih in glenu ter išče živeža, tedaj šine trozob v globino, in skoro potegne zvijajočega se polipa na svetli dan. Ako zadene srečno jutro, zapleni dôkaj takih živalij, mimo tega še kratkorepih rakov; na trnkah pa često visé najlepše ribe.

Zadovoljen gré s plenom svojim na kopnino in ga prodaja vsakomur, kdor kaj kupi. Ostanke shrani za domačo potrebo, kateri tudi rabijo prejeti novci.

Toda kadar se vrne Vlaho z dalnje loví, prinaša vselej mnogo rib, in lepo vsoto hrani Marko na skritem kraji za slabe čase; zakaj ribič je oprezen in pozna nestanovito morsko darežljivost in nestalnost človeškega zdravja!

Starega Marka pozna sléharni otrok v pristanišči. Vedno ima darek za mladino, bodisi nenavadnega trnastega polža, bodisi drugo

morsko stvar, sedaj pisano kamenje, sedaj žolto ali rdečo steklovino. In otroci mu hité naproti, kadar se vrača z loví. Razkazuje jim razne živali, pripoveduje, kolikor vé o njih življenji, in imenuje ribice in polže, morske rastline in živalice. Stari ribič je zaradi tega obljubljen mladim in starim ljudem, in to vpliva na njega duševno življenje, da je navzlic ubožnosti svoji vedno dobre volje.

Danes pa stoji brezupno pri cerkvi Svetega Vlaha, katera se vidi tam na zračnem griči, kjer šumé gosti vrhovi zelenih pinij in temna smrekovina in svetlo mrče pokriva pečine. Daleč se beli cerkvice na sinje morje in kaže mornarju pot, kadar hoče okolo dolgega polotoka prispeti v varno zavetje.

Ali danes morje ni modro ni mirno. Tuleči jesenski jug vihrá čez vznemirjeno Adrijo, da se podé valovi proti bregu, kakor čete belogrivastih kónj. Grmč se zaganjajo na brežne pečine in razpoke stene, kakor bi hoteli uteči nemilemu viharju na — kopnino! Temni oblaki lijó grozno ploho in bežé nad razburjeno planoto. Bliski se vijó po njih črnih robih; raztrgani v brezšteviline panoge in vejice se izgublja nekateri po oblačji, pogubno švigajo drugi na morje. Obrežje Lokruma otoka se trese od bobnečih valov, in visoko letí slana pena iz globokih razpok. Neprestane plohe però grenko in slano roso z vej morskega borovja, da kár potokoma deró v pečeviti kotel, v »mrtvo morje«.

Hudo vreme mornarju, ki se je zakesnil in ni prispel v varno pristanišče! Toda gorjé mali ribarski ladji, ki po nočni loví ni mogla prijadrtati do mirnega zavetja, ko so se na jugu dvigali preteči oblaki! Nemilo jo goni vihar po bežéčih grebenih raztrtih valov, in ko se bliža bregu, kjer vodne sile naskakujejo kamenite stene, takrat jo treščijo ljuti valovi ob pečevje, da se razbije in pogubi.

Željno zrè Marko na temno mórje, da bi ugledal ladjo svojo. Tihe molitvice mrmra prédse, obeta težko svečo v Marijino cerkvico za rešitev svojega sina. Zaman! Naj seza njega vid še takó daleč, zapaziti ne more ničesar. Povsod visé črni oblaki, podé se temnosivi valovi. Upajoč, da je sin ubegníl v zaton župski ali v zaliv pri Cavtatu, napoti se počasi domóv.

Proti južnemu koncu otoka Lokruma pa pluje čoln, čegar krmar se brezupno upira srditemu viharju. Valovi se poganjajo čézenj, da za trenutke celó izgine; dvigne se in iz nova pogrezne v zijočem brezdnju.

Neprestano se bliža brežnim pečinam. Jedenkrat še se vzpné in pogrezne — zdajci treščí ladja ob skalo. V zadnjem hipu jo hoče

Vlaho, zakaj on je, Markov sin, odriniti od pečevja, ali kakor slama se mu zlomi veslo . . . Razbite deske plavajo po vodi, raztrgane mreže se prostirajo po peni — o Vlahu ni sledú! —

Tožno pôje zvon pri Svetem Mihelu.

Solnce je utonilo za goščavnim gričem; v senci visokih hrastov in temnih cipres je obkolila nema množica nov grob, v katerega so ravno položili Vlaho. V gostih oljikah šepeče večerna sapa, in bližnje pinije se gibljejo v lahnem vetriči, kakor bi se poslavljlale od mrliča.

Ob steblu visoke ciprese, med marmornatimi spomeniki meščanskih rodbin, stoji srepega pogleda in stisnjenih usten stari Marko.

Župnik govori nagrobnico, potem zaspó grob; pomilujé se razhaja ljudstvo, ki je spremilo ribičevega sina na mirno grobišče.

Sedaj so nagreblí nad gomilo majhen grič; cerkovnik, ki je s pomagači zvršil to delo, pobere orodje in odide, mislêč, da bode starec še molil za dušno blagost sina, ugrabljenega mu takó nenádoma.

Negibno sloní Marko ob cipresi: sedaj je sam, celó sam na širem svetu. Jedinca je pogoltnilo morje v cvetji življenja in vrnilo — bledega mrtveca! Bilo je isto morje, ki ga je hranilo, isto morje, kateremu je daroval prijateljstvo in pobratimstvo, ko je plul mladenič v dalnje krájine. Ljubil je morje, kar mu seza spomin v otroška leta, toda sedaj mu je uplenilo jedino nádejo in tolažbo, morda za plačilo, ker ga je nosilo toliko let.

Takó premišlja žalosten življenje svoje. Kakó malo srečnih dnij je užil, kakó mu je prinašala nezgoda vedno le bridkosti in težave!

Zdajci pristopi častiti župnik in mu z milim glasom teši srce: »Vse na zemlji gine, Bog pa vlada brezkončno modro našim zgodam; in mi, njega otroci, moramo zadovoljni vzprejemati vse bolečine in jih trpeti vrlega srca!«

»Oj, častni gospod,« odgovorí starec s tožnim nasmehom, »bil je moj jedini up in sedaj počiva tù dôli! To je grenko gorjé, trojno gorjé venočemu očetu!«

»Bog ti daj pomoč, da prebiješ tudi to nesrečo; on nas ne zabi nikdar! In sedaj pojdi z menoj, govoril bi s tabo.«

Nem stopa Marko za župnikom, ki ga vêde med oljikami k hiši imovitega prijatelja; nje streha se vzpenja med trtami, lovoričjem in limonami.

Prijazno ju vzprejme Pero. Tukaj še vlada stara nesebična gostoljubnost, in osamelemu Marku, ki je žaloval že dva dni, odkar so našli Vlahovo truplo med skalami zatočnega kraja lokrumskega, topí se

duša pri teh dobrosrčnih prijateljih, ki tolažita njega, zapuščenega ubožca.

V daljnem razgovoru, pri katerem lepó pogostita starčka, omeni Pero bodočnosti Markove.

»Nekoliko sem si prihranil,« reče ta, »in dokler bode móči, delal bodem, da se preživim.«

Ko ga Pero nagovarja, naj ostavi kočico na bregu in se preseli k njemu, iz početka neče slišati ničesar. »V óni hišici sem prebil srečno mladost« — velí jima — »ondu sem vzprejel ženo, tam sem ž njo vzgojil otroke, tam sem zatisnil oči zvesti ženi svoji — vsa duša mi žíví v óni hišici!«

Takó se brani; ali duhovni prijatelj mu prigovarja, da sam ne more ostati vzpričo visoke svoje dóbe, da se bode tudi potem lahko bavil z najljubšim delom, z ribjo lovjo, da ne smé odbijati prijaznosti. Tedaj se ribič udá in obeta, da se preseli drugEGA dné.

Sedaj mu velí srce govoriti.

»Oprostita, častiti gospod, mili sosed, da sem pomišljal toliko časa! Ali težko je ostaviti kočico in nje vesele in žalostne spomine. Naj vama govorim o življenji svojem!«

Vidèč, da prijatelja poslušata, nadaljuje: »Štirinajstleten deček — dom mi je bil takrat pretesen — prišel sem na veliko trgovsko ladjo, ki se je odpravljala v Indijo. Nádejál sem se, da pridobim bogastva, kakor marsikdo, da ne bi živel, kakor oče moj, v ubogi koči ob oskromnem zaslužku. Solznih očíj so me blagoslovili roditelji, in veselo sem stopil na krasni trijadrenik. Malone deset let sem potoval po daljnih morjih in deželah; koliko sem videl, koliko užil, koliko izkusil! Kadar sem že prihranil toliko, da sem mislil, sedaj se napotim zadnjikrat na valove, razbila se je ladja, da sem po božji milosti rešil zgolj življenje; drugič mi je ukradel dober sodrug imovino, in tretjič se me je lotila v Bahiji groznica, óna strašna bolezen južne Amerike. — Ko sem okreval po dolgi bolezni, pošel mi je prihranjeni denar, prosjak sem bil! Tedaj sem spoznal, da mi tujina ne nudi sreče, in želel nisem ničesar, nego vrniti se domóv. Kakó sem hotel pomagati očetu, mučiti se in truditi za vsakdanji kruh! Ali dolgo časa nisem našel prilike in prebil dôkaj žalostnih dníj — težák v pristanišči bahijskem. Srce mi je hrepenelo po dômu, težili so me spomini pone-srečenih podjetij. Končno pride ladja v pristan, namenjena v Evropo. V veliko srečo sem si štel in hvalil Bogá, da so me najeli za mornarja zadnje vrste! Radosten sem šel na delo, saj sem upal, da skoro pridem k roditeljem.

V treh mesecih prispem domov. Šel sem k naši hišici. Bila je zaprta. Vprašam ribiča, kje je moja rodbina. Toda začuden mi odgovori: 'Ti si, Marko?' — 'Marko sem.' — 'Ako hočeš k roditeljem, potrudi se dalje. Gôri pri Svetem Mihelu so jih zagreblji, ker so žalovali do smrti po izgubljenem sinu.'

Kakor strela me zadene ta novica. Torej ne ugledam nikdar več resnega očeta, mile matere! Kakó me je žalilo to! In jaz sem zakrivil njiju smrt! —

Potrt stopam k cerkvi. Pokažejo mi na pokopališči grob, kjer počivajo roditelji. — Zgrudim se nánj in molim, toda grozna žalost mi objema dušo.

Napotim se k župniku — vaš drugi prednik je bil, gospod — in mu povém, kaj mi tare srce. Z milim govorom me umiri in ojači . . .

Vzprejel sem potem zapuščino svojih roditeljev — kočico na bregu, nekatere trhle mreže, čolnič in — usodo ubožnega življenja!

»Ubogi človek« — reče pomilujé župnik — »koliko si užil žalosti!»

»Dà, mnogo, mnogo. In vender je prišel čas, ko nisem pogrešal ničesar. To je bilo, dokler je živela moja Marjeta, žena moja! Po nje prerani smrti pa je pričela usoda bítí po méni! Starejši moj sin je umrl nekje na tleh ameriških, drugi je našel pred dvajset leti častno smrt pri Visu — in tretjega — zagreblji smo danes . . . Sedaj sem zopet sam, kakor takrat, ko sem jokal na grobu svojih roditeljev!» —

Takó govori starec, in verno ga poslušata prijatelja.

Ko umolkne, hvalita ga zaradi vrlega, udanega življenja in ga tešita za prihodnost. »Koliko jih gine po udarcih nemile usode! Kakó redki so óni, ki brez nejevolje nosijo težko breme življenja!» —

Noč je. Marko stopa zadnjič proti hišici svoji. Ljubo šepečejo ob bregu valovi, kakor bi prosili starega tovariša oproščenja za gorjé, katero so mu provzročili.

Pred hišico se ziblje čoln in ga vabi na ponočno vožnjo, na katero se je nekdaj odpravljaj tolíkokrat.

Ko vidi Marko mirno noč in svetle zvezde, odsevajoče iz morske globine, ne more se ustavljati; vzame nekaj orodja za lov, nese je v čoln, odeže vrv z brega, stopi v ladjo, prime za vesla in odrine v zaliv.

»Saj morda veslam zadnjič ponóči na morji,« misli si starec. »Ko bodem pri Peru, ne bodem odhajal lahko.«

Krepko, kolikor mu dadó močí, udarja z veslom na površje. Predno zapazi, priveslá do ožine, kjer se odpira širo morje, in sedaj pluje na zapad, kakor v nekdanjih letih . . .

Ali dogodki zadnjih dnij, sósebnó poslednjega večera, vzeli so mu krepkostí. Kakor mili glasovi mu zvené žuboreči valovi; sanjevita trudnost mu objema čelo, veslo se izvije otrplim rokám, in v sanjah srečnejših dnij zaspí, kakor otrok v naróčaji ljubeče matere.

Mirno pluje čoln v lahni sapi, ki veje od gorá, na večer v prostrano mračno mórje.

Ko sluga vélike svetilnice, stoječe na močnem stolpu na zadnji skali dolgega grebena, drugi dan zarano obkroži bližnjo okolico, ugleda nedaleč med pečinami prevrnjeno ladjico. Ko se ji približa v čolnu, zapazi tudi nje brodníka. Bil je Marko, toda mrtev.

V mirnem brežnem toku, ki se razprostira od »Reke« proti morju, plaval je čoln daleč na večer; ponóči se je izpremenila sapa in pogrnala čolníc na pečine, takozvane »Grebene«. Sladko spèč se je morda starček prestrašil, ko je drgnil ob pečine, in se je potopil v globočino.

Pokojno pluskajo valovi in objemajo njega truplo. Glava mu sloní med izpranima kamenoma, in blažen mir se razlija po bledem obličji.

Sedaj so končane vse težave življenja! Živeti mu ni treba samemu, ne žalovati po ónih, ki so odšli pred njim na breg, kjer ni toge in ne žalostí. Valovi, ki so mu povzročili toliko zlá, zazibali so ga v sanje, v katerih je gledal trudapolno, ali srečno mladost, in mu prinesli poslednji sèn . . .

Zopet se glási zvon Svetega Mihela. Po zraku plujejo v južni sapi lahki obláčki, in k njim se dviga danes milo zvonjenje: pogrebna pesem staremu ribiču!

Razne želje.

Da biser si svetál,
V zlató bi te kovál,
Da lepše od kristálov,
Tvoj blések bi sijál.
Da cvet si bujno vzevél,
Utrgat bi te šél
In si pripel na prsi,
Na srci tebe grél.

Da pič si lehnokril,
Ujel bi te, gojil
V prijetni tebe kletki,
Strežnik ljubèc ti bil.
Ker dèkle si lepó,
Pa naj ti zrem v okó,
Da se odprè ljubezni
In šreče mi nebó!

Zorán.

Srečen.

Gaj cvetè na zemlji širni,
Solnčen kakor drug nobèn,
Pómlad zláta mu kraljuje,
Cvet njegov se ne osuje —
Vedno gaj je ta zelèn.

V gaji bujnem vir šumeva,
Srebročist je val njegov;
Rádost vstaja, kámor dahne,
Moč nikdár mu ne usabne,
Ne pozná ledú okov.

Srečen, kómur gaj cvetoči
Miljen je pokoja kraj,
Kdor iz vira téga pije!
Vir le-to je — poezije,
Dom njegov — ljubezni gaj.

Stébor.

Níklot.

Rrvava danes Laba teče,
Z mrlíči breg je nje pokrit,
Povešajo Sloveni meče,
Saksonec, vriska zmagovit.
A Níklot, knez slovenski, smelo
Tedaj prijaha pred krdelo.

»Vzplamtite, ródni mi sokoli!
Teló slabí vam duh potrt,
Junak krepak si géslo volí:
Sloveča zмага, ali smrt!
Kdor moško ljubi tlá domača,
S krvjo ljubezen svojo plača.«

Vse tiho — vranec iskri skoči
Čez širo bliskoma raván,
Poslednji roj pa liki toči
Za njim usuje se srčán:
»Usliši vójsko, bog Rujáne,
Da sloboden tvoj dom ostane!«

* * *

Večerna zarja se zasvita,
Razkrhana je mečev rez.
Sovražna truma v prah pobita,
Ž njo mrtev tudi — Níklot, knez,
Brez sina — žalna mu usoda —
Iz slavnega poslednji roda.

Vojaki, častne smrti pričé,
Izkopljejo mu grob samí.
Zamolcklo sléharník zakliče,
Ko v jamo vrže mu prstí:
»Imé se tvoje naj ne zabi,
Doklér nam sluje rod ob Labí!«

Bistrán.

Na izprehodu.

Spisala Márica.

lžičanje se ne moremo ponašati s temnimi gozdi na višinah, z bistrimi studenci izpod pečin in s hitrimi rekami po ravnini v okolici naši. Pojdi le nekoliko iz mesta, in že moraš v breg; spotekniti se moraš po solnčnem poti večkrat ob kamen in globoko vzdihati, ker si se usopel.

Jednoličen je svet; rdeča kraška zemlja in trdi kamen povsod; le tu in tam ugledaš zelen otočič, kraško zelenico, in semtertjã samotno drevó, zapušãeno grmovje.

Na griãih in hribih naših ni belih cerkvã, kamor bi »k molitvi vabil zvon ljudi;« tam góri se vzdigajo ãim više tem strašneje sive skale.

Toda ãe si prišel do njih, plaãan je obilo tvoj trud. Vém, da ti ni žal truda in pota, ko se ozreš. Pred tabo se prostira v tanki megli prijazni tržaški okraj Sv. Ivan in pred njim véliki Trst z veliãastnim morjem pred sabo. Vender tudi brez vsega tega je prijetno tam góri; dvigajo se ti želje iz srca, katere si misliš že izpolnjene, ali vsaj prepriãan si, da jih ne bode teško zvršiti.

Našla sem precëj košato drevó, moãno nagnjeno naprej — in kakó bi moglo biti drugaãe po silni burji, ki razsaja tod?

Nizko šele, prav nizko pod máno so se belile prve svetoivanske hiše, toda ker nisem bila željna videti ni teh, šla sem za drevó, pod katerim je bilo nekaj trave, in se ozrla v višino pred sabo. Dobro mi je bilo v ãistem zraku, in ko sem se še nekolikokrat ozrla, sedla sem na travo, in skoro so bile moje misli daleã, daleã.

Teško bi mi bilo povedati, o ãem sem razmišljala, toliko pa vém, da mi nijedna žala misel ni kalila veselja, in da sem se sãma ãesto nasmehnila od sãme zadovoljnosti. V srci mi je bilo nekaj nepopisnega, in v glavi se je podila misel za mislijo, brez vsakega redú. Otresla sem sicer za trenutek z glavo in se smijala sãma sebi, toda skoro sem iz nova prehajala z mislimi od osebe do osebe, od stvari do stvari. Vse óne ãudne kombinacije, sluãaji in nakluãja, vse, kar se takó rado dogaja v povestih, prihajalo mi je v spomin.

Sedaj sem si domišljala, da ãujem drãranje dvovprežene kočije po poti pod sabo; v kočiji naj bi bila grofica, princesa ali celó cesarica sãma.

»Kaj neki dela ta samotarica tù-le?« vprašala bi svoje spremstvo, poklicala me k sebi, razgovarjala se z mano in me vprašala, česa si želim najiskrenejše. In glej! Videla sem že tù gôri prestvarjen svet, sezidano belo krasno palačo, iz nje oken se je žarilo zahajajoče solnce; pred njo in za njo pa bi se prostiral krasen vrt, in po njem bi se izprehajala jaz, visoka gospá, in veselo zrla na Trst tam dóli.

Videla sem potem namesto dvovprežne kočije črno ciganko, ki bi mi dala čarodejno palico; kaj bi storila ž njo?

Trst bi bil hipoma slovensko mesto; v mestni palači in pri najvišji gospódi bi se govorilo slovenski, in najlepša hiša tam dóli naj bi bila — naš — »Národní dom«.

Ko bi se mi pokazal Vergil, kakor Danteju, in mi hotel razkriti nebó, vice in pekel? — Čakaj, kdo bi mi prišel v nebesih naproti? Radovedni bi bili sicer vsi, kdo more živ priti v nebesa, in izmed slovenskih nebeščanov bi me vprašal marsikdo: »Kakó je kaj na zemlji v vas Slovencih?«

»Takó, takó,« odgovorila bi jaz; »najbolje ne, saj veste, vedno še prepír in boj!«

Prosila bi potem Vergilija, naj me ne vodi po vicah in peklu, ker to mora biti prestrašno — in potem?

Nasmehnila sem se in dejala z glavo majé: »Eh, púnica, le ne takó visoko; dosedaj je bil samó jeden Dante, samó jeden!«

Jezna zaradi tega glasú, odvrnem si nejevoljno: »Kàj sem morda hotela pobirati stopinje za tem velikanom? Ne smem li tudi jaz misliti na štiri — ne — samó na tri poslednje reči?«

Kakó je visoka óna skala, za njo se vije ozka steza; sedaj vidim — tam dóli daleč se strinja óna steza s tem-le potem. —

Ali bi ne utegnil biti kdo skrit za óno skalo, kaj, ako bi prišel — kdo? Koga bi videla najrajši? Kakó lepó bi bilo, ko bi se prikazal — kakor v romanih — on! Kdo? Milko? Ne, rajši Radovan, ali rajši . . .

»Obarni, he, hi!« Zaslísim izza skale, in glej, zdajci priskače velik vol z dolgimi rogmí in dirja proti mêní na travo. Planem kvišku, poskočim dvakrat precěj nevarno in dospem na vozno cesto, kjer žalostno stisnem ustna, zakaj zvinila sem si nogo. Opraskala sem si tudi roko in si hotela z robcem obezati skelečo rano, toda robca ni bilo; pozabila sem ga tam gôri.

Bodísi, Bog vé, kdo ga dobode! Kakó bi bilo lepó, ko bi šel mimo — oh, kdo pojde neki ondot!

Ko bi videl moje ime! — Kdo? Vol ali morda bosonogi deček?

Prav počasi sem stopala nizdolu, vedno še sanjaje, toda čim bliže hiš, tem treznejše. Hipoma začujem vprašanje: »Kam, kam takó sána in takó zamišljena?«

Dobra moja prijateljica je bila, ki je pritekla k méni in me objela.

»Vračam se z izprehoda. In ti?«

»Tù-le grem iskat stanovanja za poletje; baš prav mi je, da sem te našla, pojdi z mano!«

Za nekaj minut sva stali že pred velikimi železnimi vrati, za katerimi se je za kakih petdeset korakov po gladkem, peščenem poti dvigalo staro črno poslopje.

»Zdí se mi kakor zaklet grad,« rečem svoji spremnici, vender ker je že prej pozvonila, vtikala je že stara ģrbasta ženica v ključnico nenavadno velik ključ, mrmraje neumevne besede.

Dolgo sva morali čakati na lesenem starinskem hodníku, predno so prišle iz bližnje sobe tri ženske v starodavnih oblekah, počesane po stari šegi, malone srednjeveški. Stopile smo vse v veliko sobo, kjer je bila vsa oprava takisto starodobna; kaj čuda, da sem se mislila za stoinpetdeset, dvesto let nazaj!

Začudení sva se gledali, in le siloma je mogla tovarišica moja povedati, česa želi. Ko so se one štiri dogovorile, vprašala je najstarejša dama, kje stanujem. Povedala sem jim, da sem, kakor oné, poleti in pozimi tukaj dóli; čudila sem se, da jih še nisem videla do danes. Govorila sem resnično in prirodno, da je časih res nekoliko jednolično in da pogrešam družbe; no, pripovedovala sem z glasom, kakor se navadno govori o vsakdanjih stvaréh, in še to le zató, da tudi jaz kaj rečem. Ali ko bi bili slišali ploho, ki se je vsula náme po teh besedah!

Kakor toča so letele besede iz brezzobih ust najstarejše dame. Kričala je, da je mladina, moška kakor ženska, pokvarjena, da išče zgolj zabav, veselíc in družbe; da so déklíce vse domišljave in sanjave, da se ne znajo v hiši ni obrniti, da jim je knjižnica, ako jo imajo, zaprašena. — Zajedno je pokazala na svojo res čedno knjižnico — da letajo le za družbo in zabavo! »Oh, nekđaj so bili drugi časi, boljši časi!« sklenila je vzdihnivši svoj nepretrgani govor.

Obe — bili sta nje sestri — pritrjali sta ji glasno. S tovarišico sva bili jako zmédeni, in toliko da sem rekla, ko so prestale, tiho, malone boječé: »Milostive gledajo sedaj svet z drugimi očmi, nego nekđaj; mlad človek vidi vse lepó, svetlo in dobro!«

Da bi ne bila nikdar izrekla teh nedolžnih besed! Vsula se je sedaj še hujska ploha, in skriváj sem namignila tovarišici, da bi rada odšla.

»Ne zavidam ti bivališča tù gôri,« rekla sem ji pred vrati; »res samó še tega sem pogrešala na denašnjem izprehodu!«

Povedati sem ji morala potem prejšnji dogodek, in ona, treznejša in resnejša od mêne, dejala je:

»Oh, Márica, da bi bila pustila z robcem tudi sanjarstva svoja tam gôri!« —

Bil je potem še mnog lep dan, toda od tedaj nisem bila več tam; zdí se mi, da sem se res bala tako nagle prevare in neprijetnega vznujenja iz svojih sánj!

Na vási.

1.

Ópirajo ob zori
 Vasi se beli dvori.
 Dekléce védro v roki
 Hítí na vir globoki.
 Vodé gredícam nosi,
 Dasi blesté se v rosi.
 A pride soluce dneva,
 Zató kropí jih deva,
 In skrb je vsa in sreča
 Nji zlasti roža rdeča.
 Komú li, roža mila,
 Bi tebe podarila,
 Ker streže v skrbi živi
 Deklčé ti ljubeznivi?
 Ne véste li, sestrice,
 Soséde nje gredíce?

2.

Studenec kipi
 Na sredi vasi.
 Po hladne vodé
 Dekleta hité.
 Kaj skrivno v uho
 Žgolé si takó?
 Le jedna ne vé
 Novíce le-té.
 A zdajci vzkpi
 Na lice ji kri:
 »Nevesta si zdáj,
 Nas vabiš li káj?«

y.

Vse so lépe!

Moje pesmi si hvalila,
 Ker ti prijajo močno,
 To si v zvezdo prekrstila,
 Ono v biser in zlató.

Vse so lépe, duša moja,
 Ker vzbudila si jih tí,
 In iz vseh ljubezen tvoja
 In lepota se glasi!

Knežan.

Nesrečna junaška kri.

Črtica iz Bosne. Napisal R. Perušek.

(Dalje.)

Ranjeni Čamil je ležal nezavesten na cesti. Večerni hlad ga je vzbudil; izkušal se je vzdigniti, ali omahnil je in zopet omedlél. Takó so ga našli potniki na cesti. Videli so precěj daleč od gospodarja njegovega konja, ki je ob obronku mulil travo. Hoteli so ga prijeti, toda konj je pobegnil nazaj in se prišedši do gospodarja svojega, sklonil k njemu ter mu dihal v obraz. Ko pritekó ljudje za njim, ugledajo ranjenika, ki se ne gane. Kličejo ga in tresejo, a on ne dá znamenja od sebe, da še žíví. Nekdo se skloni k njemu, potipa mu žilo in položí uhó na srce ter reče: »Še je živ.« Drug teče po strmém bregu nizdolu k reki po vode in je prinese v čalmi (turško pokrivalo). Ž njo mu izperejo obraz in pri svitu sveče, katero je nekdo izmed družbe prižgal v fenjeru, spoznajo mladega Šehoviča. Čepinja mu je razbita, in kri mu jame zopet teči, ko mu odperejo plast zakrknjene krvi. Zavežejo mu glavo z ruto in napravijo nosila od dveh kolov, katera so urezali na mestu in zvezali ter spleli s tankim protjem, a nánj so položili gunj za vzpodglavje. Potem stopajo oprezno proti Sarajevu in spotoma ugibajo, kdo neki je krivec. Krvavi kamen, ki je ležal poleg ranjenika in bil brez sumnje napadnikovo orožje, vzeli so s seboj. V Sarajevu so bile ulice že prazne, ko je dospela mrka karavana pred vrata Šehovičeve hiše. Jeden potrka z alko (železnim obročem), ki je visela na vratih, na železo, pod njo pričvrščeno, in ni jim treba čakati dolgo. V hiši so bili domačini v skrbéh, ker se Čamil ni vrnil takó dolgo, a pričakovali so ga, da dospè vsaj pred akšamom (večernim mrakom). Stari Šehovič glasno zastoka, ko mu sluga naznani, da so ljudje prinesli Čamila težko ranjenega. Hitreje teče po stopnicah nizdolu, nego bi bil kdo verjel, da more teči sedemdesetleten stavec. Skloni se nad sinom, katerega so zanesli v avlijo (dvor), in ga glasno kliče po imeni, poljublja ga, vmes pa kuka in preklinja ubijalca. Napósled se umiri in posluša, kar mu vedó povedati nosilci. Tudi v harem dospè novica, in mati s sestrami in služkinjami vred udarijo v plač in stok. Postavijo Čamila na minder (žimnice) v pritlični sobi in pošljejo po zdravnika. Ko ta pride, reče, da so se Čamilu pretresli možgani in da je oslabel od mnoge prelite krvi. Stvar naznanijo tudi oblastvu, toda ker Čamil ne more govoriti,

odide dotično poverenstvo praznih rok. Ker pa je bila rodbina Šehovičeva jako ugledna, izdalo je oblastvo še posebno strog ukaz in napotila orožnikom, da stvar izvidijo. Tem ni ostalo dolgo skrito, da je nestalo iz Jeremijičeve hiše mlajšega brata. To se je javilo oblastvu in Šehoviču, ki se je spomnil, da je sinovec njegov posekal najstarejšega Jeremijiča; in tudi nekov Turčin je naznanil, da je isti dan videl mlajšega Jeremijiča na pazaru. Očito je bilo torej, da je oboje v nekaki zvezi, to, da je izginil Vaso in to, da je bil ranjen Čamil. Ali ker so sumjali, da je tudi Todor nekako zapleten v krivdo, dobili so orožniki nalogo, da priženó Todora v zapor. Neko jutro torej pridejo orožniki in odvedó Todora v Sarajevo. Ni kriv ni dolžan, dal se je mirno ukleniti in odvèsti; a v Sarajevu je trdil, da ne vé ničesar in da ne zná, kakó se je zvršil krvavi spor, niti kam je pobegnil brat. V tem so dosegli zdravnik s svojo veščino in domačini s pomljivo postrežbo, da se je Čamil zavédel in da je mogel dopovedati vso stvar. Ker se je jasno pokazala nedolžnost Todorova, toda želenih razjasnil niso mogli dobiti od njega, pustili so ga domóv. Stari Šehovič pa je obljubil 50 dukatov ónemu, ki bi prijel zlodejca ali pomagal oblastvu, da mu pride v róke.

V óni dóbi se je pojavila ob meji črnogorski jaka četa hajduška, ki je delala mnogo preglávica stanovalcem in vladi. Take hajduške čete za turške vlade niso bile nič posebnega, in národ jih je zmatral često za junake, ki so iz kakeršnegakoli vzroka pobegnili v góro. Ako je pri tem postradal tudi mnogi kristjan, ker praznemu trebuhu ni bilo do razlike med kristjani in mohamedovci, bili so večinoma Turki krivi, da se je zaleglo razbojništvo, kakor pravi národna pesem;

•Orah, kopah — ne dadoše Turki;

Čuvah ovce — poklaše ih vuci;

Uzeh pušku, odoh u hajduke.•

Ker so Turki mislili, da je Alahu ugodno zatirati vlaško rajo, naučili so se bili istemu mišljenju tudi kristjani. Dogodilo se je, da je kdo mirne Turčine ubil in porobil, samo, da jih je manje. Ker so pa hajduki večinoma napadali Turke in često tudi pomagali siromašnim ljudém, ni se čuditi, da je bilo mnogo jatakov (prikrivalcev), ki so ali prisiljeni, ali drage volje zaklanjali hajduke in jih podpirali, kakorkoli so mogli. Taka hajduška četa se je zbrala tedaj na črnogorski meji in nahajala zaklonišča ne samó pri domačih jatakih nego i na črnogorskem zemljišči, kamor se je povlekla, kadar jo je hotelo obkoliti avstrijsko orožništvo. Ali ta četa je imela tedaj tudi politiški

pomen; mislili sta namreč i oblast i ljudstvo, da se je zbrala zató, da dela avstrijski vladi neprilike.

Na precëj širokem izbrežku v redkem borovji po gósti travi je ležalo kakih petindvajset hajdukov s svojim harambašo Ilijo Kolarcem na daniku. Bilo je kratek čas po Jurjevem dnevi, ko se navadno zbirajo hajduki v góri, kamor prihajajo od raznih jatakov, pri katerih so prezimili. Vsi so bili dobro oblečeni v čakšire (hlače), koporan (nekakšen telovnik z rokavi) in struko (nalik »plaidu«). Opasani so bili z rdečim volnenim pasom, vrhu njega so imeli usnjene silaje, v katerih je nosil vsakdo po dve kuburi (pištoli), jatagan, ognjilo in druge stvari. V torbi so nosili smodnik, kremenje, tobak, platnene krpe, jestvine in drobne stvari, katerih je treba. Nekateri so ležali spëč v hladu, drugi so čistili svoje arnautke ali džeferdare na kremen, zopet drugi so krpali obleko svojo in opanke, nekateri pa, in med njimi harambaša, sedeli so v travi, pušili tobak in se razgovarjali. Pripovedovali so si svoje dogodbice in zbijali šale. Na različnih krajih so imeli nameščene straže.

Zapustivši domačo hišo, napotil se je Vaso po stranskih stezah, znanih mu izza mlada, do gorske kočë nekega Živojina Miliča, katerega je poznal za jataka hajduškega. Hodil je dobrih pet ur, in ker mu je mesečina svetila skozi borovo in jelovo šumo, zgrešil ni stezã in lahko razločeval zapreke na poti. Bilo je že po polnoči, ko je došel do kočë. Pes zalaja in vzbudi gospodarja, ki je že davno spal z družino svojo. Ko pasji lajež le ne poneha, vstane Živojin in stopi oprezno k vratom. Od daleč ugleda moško podobo in reče: »Kdo si ti, človek?« — »Jaz sem; Vaso Jeremijic iz Dola.« Živojin spozná po glásu, da res stoji Vaso pred njim. Zatorej spusti čekič na samokresu in stopi preko praga pred Vasa. »Kaj vender tebe vodi v gluhi dóbi k mënì?« vpraša ga ves v čudu. »Povedal ti bodem, ali povëdi me najprej v hišo. Takó sem truden od razburjenosti, hoje in lakote, da ne morem več stati na nogah.« Živojin odžene psa, stopi z Vasom v hišo in zaklene vrata za seboj. Potem ukreše luč in razgrebe pepel, v katerem še tli nekoliko žerjavice. S krepkimi pluči razpiše ogenj na glavnji (panji) in naloži suhih tresák. Potem sedeta kraj ognja, in Vaso po redu pové svoj dogodek.

»Dobro si storil, da si upihal življenje pripadniku te krvniške rodbine! Toda vedno še ne vém, čemú si prišel k mënì.«

»I to ti razložim takoj. Domá nisem mogel ostati, ker me bodo skoro iskali orožniki. Sklenil sem torej iti v hajduke. Ker pa vém, da si veren ortak (drug) Ilijin, prosim te, da me povedeš k njemu in

me priporočiš. Ti véš, kje se skriva in, ako me ti dovedeš k njemu, vzprejme me brez sumnje. Kumim te, Živojin, ne ostavlja me.«

Živojin se zamisli in reče napósled: »Žál mi je, da te je zadela taka nesreča.« Živojin je bil sicer trdovraten jatak in v mlajših letih tudi sam hajduk, a milo se mu je storilo, da je pošteni mladič po zlokobnem slučaji takó zagazil, da mora zameniti pošteno življenje s hajduško pustolovščino, katera ga mora napósled venderle dovesti do nesrečnega konca. Toda ker je uvidel, da se Vaso ne more rešiti, obetal mu je, da ga jutri povéde v hajduško četo Ilijino.

»Iztegni se tù kraj ognja,« reče mu, »in si nekoliko odpočij. Prebudim te, kadar bode treba.« Nató vstane in odide v ložnico (spalnico); Vaso pa léže utrujen na zémľjo in zaspi. Ali sèn je bil nemiren, in ko je Živojin zarana odprl vrata svoje ložnice, našel je Vasa vzbujenega. Zvaril je nekoliko črne kave, Vaso pa je iz torbe vzal kruh, katerega mu je dala Andja, in po zajutreku sta se napotila v góre. Korakala sta dolgo časa po strmih stezah, časih tudi po jarkih, a ljudij nista srečavala, ker sta se skrbno ogibala človeških stanovanj. Končno dospeta do borove šumice, kjer so hajduki na daniku. Hodita po ozki stezi, kar zaviče nekdo nánju: »Stojta!« in izza debele jele se prikaže brkat človek z majhno puško v roki in z napetim petelinom. Vaso se prepade; ne takó Živojin, ki je pričakoval takega vzprejema. Hajduk ju povéde med druge svoje. Ko se približata travnatemu kraju, kjer so bili hajduki zbrani, loti se hipoma dvajset rok orožja, a harambaša takoj spozná jataka svojega Živojina. Vesel mu stopi naproti in prožčč mu roko, vpraša ga za junaško zdravje. Tudi drugi hajduki, ki so poznali Živojina, rokovali so se ž njim in potem radovedno gledali spremljevalca njegovega, ki je ponížno čakal, da ga kdo ogovori.

»Koga pa si privèl s seboj?« vpraša harambaša Živojina.

»Eto vam novega sokola«, reče óni, »ki vas zmerno prosi, da ga vzprejmete v jato svojo. A dàj, da sedemo v travo, pa ti pové sam, kaj je ž njim in česa želi.«

Storili so takó, in Vaso jim je pripovedoval svoj dogodek. Časih so hajduki odobrvali njega pripovedovanje, zakaj vsakdo je mrzil na Šehoviče. Ko je Vaso končal, dejal je harambaša; »Aferim sokole, vzprejem te v svoje društvo.« Potem ukaže prinesti rakije, in obredivši se ž njo, moral se je Vaso zakleti, da jim bode veren drug in da se bode pokoril zapóvedim harambašinim. »Kakšno li imaš orožje?« Vaso jim pokaže malo puško in nož ter reče: »Dober nož!« Harambaša pa dostavi: »Dober nož, ako je v rokah dobrega junaka. To pa

skoro izprevidimo, ali smo vzprejeli vrednega druga v društvo svoje ali ne! Treba ti je še samokresa. Prahú in svinca dobodeš pri nas, puško pa si moraš nabaviti sam«.

Kje si je moral nabaviti orožja, to mu je bilo skoro jasno. Hajduki so zvédeli od jatakov svojih, da se bode za nekoliko dni vračal Mujo Bašagić, bogat turški trgovec, iz Foče v Plevlje. Da ne pojde praznih rok domóv, to je bilo jasno, saj je v Foči prejel precěj denarja iz vojaške blagajnice za različne stvari, katere je dobavil vojski. Harambaša je sklopil ves načrt, kakó je treba napasti vračajočega se trgovca. Trebalo je mnogo opreznosti, zakaj doznali so, da ga bodo spremljali orožniki do bosenske meje. Hajduki se napoté ponoči po skrivnih potih do ónega mesta, kjer mislijo počakati svojo žrtev. Harambaša ponamesti svoje ljudi, in takó čakajo vse jutro, a Muje še ni. Ugibajo že, ali jim ni ušel, kar prihití hajduk in naznani, da se čuje konjski topot. Skoro se pokaže Mujo in ž njim trije spremljevalci, vsi oboroženi od glave do nog. Hajdukov je bilo s harambašo pet, med njimi tudi Vaso. Ko se turški jezdeci vzporedé s hajduško zasédo, skočijo hajduki naprej in zaviknejo: »Stoj!« Ali Mujo in njega tovariši niso kukavice. Mujo izproži puško, in hajduk se zvrne težko ranjen na zemljo. Dokler imajo drugi hajduki opravila z ostalimi jezdecí, naperi harambaša malo puško na Mujo, ali puška šklocne, in prah se ne zapali. Ta trenutek porabi Mujo, potegne jatagan, in harambaše bi bilo konec, da v isti hip ne priskoči Vaso in Muji ne zasadí svojega noža v bok ter s silnim udarcem vzkoleba jezdecá s konja. Dva spremljevalca izpalita puške, toda ne zadeneta nikogar. Bolje pogodita zrni hajdukov, in oba se zvrneta na tlà, tretji jezdec pa vzpodbode konja in ubegne. Izpalijo za njim nekoliko pušek, vendar ga ne zadene nobena. Sedaj hajduki brž poberó Turkom, kar imajo pri sebi, a trupla ubitih Turkev in na pol živega Mujo zavlečejo v Taro. Potem obežejo ranjenega druga in se brzo izgubé v gósti šúmi s svojim plenom in ranjenikom, katerega nosi sedaj ta, sedaj drugi na ledjih. Hodijo isti dan in nastopno noč, dokler zopet ne dospó na svoje skrivališče v góri. Ondu razdelé plen, a harambaša pokloni Vasi v priznanje hrabrega vedenja Mujino srebrno okovano orožje. Od tedaj je užival Vaso v hajduški četi velik ugled in ga znal tudi pri drugih prilikah utrditi s hrabrostjo in spretnostjo svojo.

Prišel je Spasov dan. Ta dan je slavila hiša Jeremijičev »slavo« ali »krsno ime«, t. j. ónega svetnika, katerega si je porodica zbrala za pokrovitelja, ko je priznala Kristovo vero. Todorova hiša je bila

siromašna, zato je pozval gospodar razven bližnjih sorodnikov samo malo ljudi na slavo. Na dan krsnega imena okolo polnoči so se razšli pozvanice, in v hiši so ostali drugi dan na »ustavkih« samo sestra Todorjeva s svojim možem in brat Andjin. Veselje, katero inace vlada v srbskih hišah o tej priliki, bilo je pri domačinu in sorodnikih prisiljeno; vseh se je preveč dojemala nesreča Vasova. Bilo jim je torej drago, ko so zapustili ostali gostje hišo, da so se mogli odkrito razgovarjati o Vasu. A tudi Vasu je krvavelo srce, ko se je spominjal, da ta dan slavi njega rodbina največji praznik, dočim se mora on skrivati po šumah in pečinah. Pekla ga je tudi zavest, da se je udal razbojniškemu življenju.

Ko je ta dan sedel na znanem nam mestu med drugovi svojimi, zamislil se je globoko, in obvezela ga je neutolažna želja, da bi videl domačo hišo. Hipoma skoči na noge in stopi pred harambašo, ki se razgovarja z ostalimi hajduki, in mu reče:

»Čuj, harambaša, danes slavi moja hiša krsno ime, in želja me je sprovesti vsaj jeden večer v društvu svojih sorodnikov. Prosim te, dovoli mi, da odidem danes na svoj dom, a jutri se zopet vrnem.«

»E, sokole moj,« odvrne harambaša, »jaz ti ne branim, da se naučiješ vsega dobrega v domači hiši in se izljubiš z ljubljenci svojimi, ali pomisli, kakšna nevarnost ti preti, ako se izpustiš iz varnega zavetja v gori med ljudi.«

»Istina je, kar praviš, ali oprezen bodem, da ne pridem sovražnikom v kremplje.«

»Jaz sem se prepričal, da si dober junak, ali znaj, da jednega samega junaka nadvladajo tudi kukavice, ako jih je mnogo, Tudi lisica se kdaj ujame v past. Da pa orožniki prežé náte, tudi véš.«

»Nádejem se, da mi pomore sreča junaška!«

»Pa idi, ali svetujem ti, ne múdi se predolgo domá. Ne bojim se, da bi nas ostavil svoje volje, ali bojim se, da se ne izdaš, ako ostaneš dolgo v hiši.«

Vaso se torej posloví od svojih drugov in stopa z gore v dolino. Dolgo časa ne srečuje ljudi in oprezno se ogiblje tudi pastirjem, ki pasejo čede kóz in ovác med pečevjem. Ko pa pride niže, tedaj se povsod skrbno ozira in prisluškuje, da ga kdo ne opazi. Hodil je mnogo ur in napósled prišel blizu ródne svoje hiše. Srce mu utriplje glasno, in rad bi skočil med svojce, ali dan je še, in ne upa si iz bližnjega jelovega gozdiča, kjer je sklenil počakati mrakú. Séde na močno, z mahom obraslo korenino debele jele takó, da je skrit za deblom. Dolgo časa čaka, in zdí se mu, da solnce neče zatoniti. A

tudi, ko že mrak tega na zemljo, mora čakati, ker prihajajo ljudje mimo po poti. Ko takó nestrpno šteje trenutke, začuje za sabo nekaj šum, ki pa zdajci potihne. Hitro se obrne, ali ne ugleda ničesar. Zdelo se mu je, da je čul stopinje, toda ko je bilo vse tiho, mislil je, da je po listji preskakala ptica ali druga žival, in umiril se je zopet. Počaka še nekaj časa, potem stopi iz gozda in zavije proti domači hiši, kjer je luč že užgana in domačini in sorodniki sedé okoli sofre pri večerji.

Tedaj se nekdo vzdigne izza grma, ki prikriva debelo pečino v šumici, in teče na cesto, kar ga nesó noge. Bil je to oddaljen sosed Jeremijičeve hiše, ki je bil slučajno po oprasku v šumi in se baš tedaj vračal domóv. Ugledal je človeka za debelo jelo, ustavil nogo in počenil za grm. Ko se Vaso obrne, spozná ga, in takrat mu šine misel v glavo, da si more zaslužiti lepo vsotico dukatov, katere je stari Šehović obljubil ónemu, ki bi oblasti pomagal ujeti Vasa Jeremijiča.

(Konec prihodnjič.)

Kratka povestnica slovenskega pravopisa.

Spisal Andrej Fékonja.

•Povest o našem pravopisu je svojo pragmatiku zaslužila.▪

Fr. Kurelac.

Pripomenek.

Rakor trdijo učeni možjé in nam ponekoliko pričajo knjižni spomeniki, rabili sta Slovencem nekdanj v pismu glagolica in cirilica, in to bajè do XVI. stoletja. Ali že rano se je po vplivu rimske cerkve prikazala v slovenski besedi tudi latinica, katera je sčasoma odrinila i glagolsko i cirilsko azbuko in izključno zavlada i pri nas, takó da imamo — razven prvih dveh knjižic Trubarjevih, abecednika in katekizma, leta 1550. tiskanih z »nemškimi puhštabi« — uprav v novoslovenski književnosti samó abecedo latinsko.

Toda ker se z latinskimi pismeni ne morejo točno izražati vsi slovenski glasi po njim svojstvenem izgovoru, zató so poskušali zlasti v prejšnjih vekih nekateri pisatelji naši, kakó bi odpravili ta nedostatek. To se je vršilo v raznih dôbah po raznih krajih različno, kakor nam razkazuje povestnica slovenskega pravopisa. Črtajoč v na-

stopnem sestavku našega pravopisa kratko povestnico, ne mislim sicer razpravljati o vseh mnogovrstnih pisavah slovenskih glasov: *e, ě, ê, è; o, ô; i, y; v — u; l — w — u; lj; nj* i. t. d., ali o celó preprosti pisavi nekaterih pisarjev (!) po čisto kmetovski izreki — kar bi vse prav za prav spadalo v povestnico pravopisa našega. Nego, kakor se pri nas navadno razumevajo s pravopisom črke ali pismenke za so-glasnike sikavce in šumevce: *c, s, z; č, š, ž* — v raznih dôbah različne, takó hočem tudi v tem-le zmislu govoriti o slovenskem pravopisu.

V tem oziru imamo Slovenci štiri vrsti pravopisa.

Najstarejša knjižna spomenika slovenska v latinici: brizinski iz X. in ljubljanski iz XV. veka, pisana sta brez vsakega pravopisnega pravila. — Protestantski pisatelji v drugi polovici XVI. stoletja so pač iskali pravila, ali iz prva ga niso mogli zaslediti; po nemškem vzgledu in vodilu so sestavljali in jemali za nekatere glase po dve ali po več pismenk. Šele *Bohorič* je to vodilo v slovenščini dovršil in ustanovil takó, da niso pisali za jeden glas več nego po dve črki: *fh, sh, zh*. Ta Bohoričeva pisava, katero so krstili za »bohoričico«, ostala je tedaj Slovincem v porabi blizu v sredino XIX. stoletja. V tretjem desetletji tega veka sta sicer dva možá, *Dajuko* in *Metelko*, poskusila z nekakim novoizumljenim črkopisjem, s katerim sta hotela vsak po svoje pomnožiti latinsko abecedo. Vender jima ni obveljalo; njiju pisavi, takó imenovana »dajncica«, odnosno »metelčica«, pozabili sta se skoro. V novejši dôbi, od pol veka po priliki sém, pa smo se poprijeli Slovenci po primeru drugih z latinico pišoćih Slovanov vodila, po katerem se devlje nad tri latinske črke *c, s, z* posebno znamenje, »rožič«, da imamo sedaj — razven *lj* in *nj* — za jeden glas, kateremu latinski črkopis nima posebnega znaka, tudi samó po jedno pismenko ali črko: *č, š, ž*. (Prim. Miklošič: *Slov. Berilo VIII. 5*). Ta novi, sedaj nam rabeći pravopis, došel nam je končno od bratov Hrvatov, tedaj nazvanih »Ilirov«, katerim ga je priredil po češkem vzoru *Lj. Gaj*, in katerega zató navadno imenujemo »gajico« ali »gajevico«. Svoj čas so ga nazivali tudi »čeho-iliričico«, »češko-ilirski« in naprosto »ilirski« pravopis. Toda po Šafařikovem navodu so mu tudi rekli »organiški« — ustrojni, glásu prikladni — pravopis, ker do- ločuje za vsak pojedini, z organom človeškega jezika proizvedeni glas tudi poseben, jednostaven znak.

V takem pravopisu, rekše v bohoričici, dajncici, metelčici in gajici, pisali so, oziroma pišemo Slovenci bivajoći v Notranji Avstriji. Ogerskim Slovincem pa je rabil in še ponajveč rabi (po vladinem ukazu) pravopis madjarski: *cs — c, es — č, sz — s, s — š, zs — ž*,

ny — *nj*, *gy* — *dj* — *dž* i. t. d. Samó nekateri ogerskoslovenski pisatelji so vendar začeli malo po malo upotrebljevati naš sedanji pravopis slovenski, sevéda v neuradnem delu. Ali tega ne bodem omenjal dalje, ker je itak s to-le opazko povedano, kar je glavnega.

Bohoričeva pisava — bohoričica.

Ko so začeli prvi naši pisatelji novoslovenski namesto neprikladnih »nemških puhštavov« in neizvednega »cirilskega pisma« pisati in tiskati knjige z latinskimi črkami, mislili so takoj tudi o lepem in slovenščini primernem pravopisu. Takó pravi že *Pr. Trubar* (Evang. sv. Mat. 1555.): »Mi smo, Bug vej, dosti zmišlovali, s kakovimi puhštabi to našo besedo bi mogli prov po tej ortografiji štaltnu inu zastopnu pisati, de bi preveliku puhštavov ali konsonantov k ani silabi ne jemali.« In *Krelj*, kateri je nekoliko predrugačil in popravil Trubarjevo še precèj nedosledno in sevéda nedostatno pisavo, pripomenja (Postila 1567.): »Le to ortografijo slovenskiga pisma smo mi z vestjo inu z dobrim svitom zastopnih bratov tako postavili . . . Taku moremo . . . saj gledati, da se latinski puhštabi namesto naših starih slovenskih, kolikor je mogoče, v glihi moči postavijo, inu ta ortografija derži, katero našiga jezika idioma inu natura potrebuje.«¹⁾

Bohorič. — Okolo leta 1580. so sklenili deželni stanovi kranjski, v tisku izdati *Dalmatinov* prevod Svetega Pisma. Zató pa je bil sestavljen poseben odbor veščakov, kateri naj pregleda in presodi, ali je delo vredno, da se tiska. V tem odboru so bili »izmed veljakov Štajarske, Koroške in Kranjske bogoslovci in drugi izvoljeni možje«: graški superintendent Jerem. Homberger, celovski predikant Bern. Steiner, pisatelj Jurij Dalmatin, ljubljanski superintendent Krist. Spindler, ravnatelj stanovskih šol v Ljubljani Adam Bohorič, Janez Švajgar in Fel. Trubar.²⁾

Ko so se tedaj v Ljubljani leta 1582. ti »veljaki« posvetovali o prestavi in izdavi kranjskega Sv. Pisma ter so med drugimi stvarmi dooločevali tudi o neki »poslej veljavni latinsko-kranjski pismenosti«, dana je bila naloga *Bohoriču* — kakor pripoveduje sam — »naj o pravopisu latinsko-kranjskem, nekatere svoje opazke, katere sem jim tedaj razlagal in jih niso zavrgli, v pravem redu spišem, da bi po njih vzgledu poslej pravilneje in bolj utrjeno z latinskim znakom — kadar je namreč raba one stare pismenosti, cirilske in glagolske, v ljubi naši Kranjski malone propala — spisovalo se Kranjcev in tem najbližje

¹⁾ Prim. Miklošič I. c. 28, 32.

²⁾ S. Ljubič: Ogléd. knjiž. poviesti jugoslav. II. 554.

in sorodno po vsej Kranjski, ter po Štajarske in Koroške večjem delu obično narečje.«

»Podal sem se tem možem,« nadaljuje *Bohorič*, »kateri so i po-božno i častno reč svetovali pa me večkrat tudi prosili ter sem se poprijel te stvari. Ali ko to jedino storiti namerjavam, tira me duh moj čez namero dalje: hotel sem s tem z isto marljivostjo o ostalih delih slovnice, po pravih posnetih iz obče rabe najboljšega govorenja ter v neko določeno osnovo zbranih vse to kot slovnico kranjsko sestaviti.« — Takó je torej *Bohorič*, »želeč da pospeši in pojasni domači jezik«, spisal prvo slovensko slovnico po imeni: »*Arcticae Horulae succisivae de Latino-Carniolana Literatura ad latinae linguae analogiam accomodata etc. Witebergae 1584.*« V tej svoji »mali knjižici« (kakor jo sam imenuje) popravil in ustanovil je *Bohorič* razven jezikovnih pravil tudi *Trubarjevo* in *Kreljevo* pisavo tako-le: *f, s* — *s; fl, sh* — *š; s, S* — *z; sh, Sh* — *ž; z* — *c; sh* — *č*. Med *f* in *s* razločuje razven v početku besed pri velikih pismenkah, kjer je *S = s* in *z*, in takisto *Sh = š* in *ž*. In ta pravopis je takó imenovana »*bohoričica*«. A s tem svojim delom — s slovnico — pravi zopet pisatelj sam, »zatrdno se nádejem, da bode vsak bolj pameten — ako le bolj marljivo preišče stvar, rad pripoznal, da sem jaz nekoliko pripomogel v ta namen, da se kranjski jezik praveje govori in piše.«¹⁾

Bohoričice poraba. Poklanjajoč svojo slovnico sinovom štajerskih, koroških in kranjskih plemenitnikov, priporoča jim *Bohorič*, naj se marljivo učé slavenskega jezika, in pravi zagotavlja: »To vam bode na posebno čast, ako ga povečicate, svojim ljudem pa boste v tej reči dali spodbudo, da si poslej v tem prizadevajo, kolikor mogoče olikano pa pravilno pisati ter spise slavenske same prebirati. A da tudi vaši priprosti ljudje naučivši se v kratkem času abecede slavenske napredovali bodo toliko, da bodo mogli hitreje sveto Pismo v svojem jeziku i brati i lahko umevati.«

No, *Bohoričevi* nauki vendar niso takoj splošno prodrli v Slovincih; nego, kakor se vidi iz knjig in spisovna slednjih dveh vekov, širila se je njegova pisava le počasi in se le polagoma udomačila. Kakor *Dalmatinovo Sveto Pismo* in druge knjige verozakonske vsebine protestantske, bila je tudi slovnica *Bohoričeva* v prepóvedí, zató silo redka, težko dobiti.²⁾ O marsikaterem slovenskem pisatelji XVII. in XVIII. stoletja se res more rěči, da »ni poznal ne *Bohoričeve* slovnice in pravopisa, ne knjig, katere so pisane z njegovim pravopisom;

¹⁾ Po prevodu *J. Marna*: *Jezičnik XXI*, 66.

²⁾ *J. Marn*: *Jezičnik XXII*, 3. *Primerjaj XXI*, *XXII*.

ali če jih je poznal, bilo mu je pretrudno posnemati njihov pravopis.«³⁾ Takó je n. pr. Kastelec leta 1678. naravnost trdil, da »narečje kranjsko nima slovnice«; tudi Hipolit Novomeški še leta 1711. iz prva ni znal za Bohoriča. Da je Gregor Alasia leta 1607. poskušal pisati slovenščino s črkopisom italijanskim, ali da si je o. Marko Pohlin leta 1768. napravil svoje črkopisje, katero je posnemal »Juri Zelenko« leta 1791. — to je itak znano. Pisavo: s in f, sh in fh pisatelj, sedaj sami katoliki, v spisih svojih zopet in zopet pojasnjujejo in razlagajo, kakor: Schönleben leta 1672., Kastelec leta 1678.—84., Janez Kriški leta 1691., Evangelia leta 1730., Hasl leta 1770., Japel leta 1779. i. dr. Gledé na to nahajamo v knjigah ne le XVII., nego še tudi XVIII. veka mnogo nedoslednostij in veliko napák: f in s je često zamenjan, s večkrat za s in z, istotako je pomešan fh in sh; tù in tam zadevamo na sestavljenko fs — s, celó na sch — za š in ž i. t. d. Véliki S in Z je ločil šele Gutschmann (leta 1770.), zaznamenujoč S = Š in Š = Şh.

Kakó je bilo s slovenskim pravopisom v obče v drugi polovici minulega stoletja, o tem nam precěj obširno pripoveduje in razkazuje *Jožef Hasl*, »Slovenec iz Celanskiga mejsta«, jezuitski propovednik v Ljubljani, kjer se je »vse skuzi več inu več vučil kraynsku pisati inu govoriti«. Piše namreč v knjigi »Sveti Post« leta 1770.:

»Kar tu provpisanje amtiče, sim se jest veči dejl te stare navade deržal, ne scer, kir bi jest tu staru provpisanje toliku štimal, ampak zavol tiga, kir se še ludji narveč na tu zastopijo. Tu kratku s sim od tiga dolgiga f, inu ta dva čerka, ali Pukštaba s/h sim skerbnu od unih dveh fh rezložil, brez kateriga rezložka kratku nikar ni mogoče kraynske bukve prov brati, de narečem, zastopiti. Tu kratku s, koker tudi s/h je treba mehku, to dolgu f pak, inu fh je treba ojstru izreči: sad, shala, fad, fhala. Skor en ravnu taki rezložek se tudi ima med z in zh delati: zagam, zhakam. (V naslednjem razlaga o l = u, u in i v v in j, y za i, e — i, o — u, nam. ne na ,dalla le dala, znamenje', druge kakor / inu \ nitim špogal; i. t. d.). Letu zamirkuvanje sim otel naprejpostaviti, de bi vsakteri lete bukvice ložej bral.«

Iz vsega tega je razvidno, kakó slabo so bila Bohoričeva pravopisna načela utrjena po minulih blizu dveh sto let in kakšna raznovrstnost v obče je še tedaj vladala v slovniskem pravopisu, dokler se za slovenski jezik čisto nič ni maralo v šolah, nego se je preprosto ljudstvo učilo čitati le po takih navodih v posameznih knjižicah. Splošno veljavo si je pridobil Bohoričev pravópis pač šele z začetkom našega veka, kadar se je tudi v ostalem »pravopis slovenski na boljšo

³⁾ V. Oblak: Letop. Matice Slov. 1887. 264; prim. 1889. 191.

stran obračeval« ter se v obče »materni jezik vsako leto bolj čistil, trébil ino poglajšal.«¹⁾

Ali tedaj so se že tudi delale osnove za

Pravopisne reforme.

Latinska abeceda se namreč nekaterim pisateljem ni zdela prav dobra za slovenski jezik; mnogo boljša bi bila — azbuka cirilska. Že J. Z. V. Popovič (leta 1750) je pripomnil, da je »samovoljna poraba latinskih pismenk za raznovrstne tuje izraze sramoten ostanek rimskega jarma«. Osv. Gutsman (leta 1777.) je »obžaloval, da so slavjanski narodi z verstvom največ vzprejeli ali latinske ali nemške črke.« Jernej Kopitar (leta 1808.) si je želel »rimskega Cirila, kateri bi Slavjanom na zapadu sestavil latinsko-slavjanski pravopis, kakor je oni grški Slavjanom na iztoku izumil grško-slavjanski« ter bi »k brezgrajavnim 20 rimskim pismenkam iznašel zlasti še Slovencem 9, drugim rodovom nekaterim več nekaterim manj, novih črk, rimskim v obliki pripodobnih.« Isto je ponavljal Urb. Jarnik (leta 1814.), pričakujoč »v kratkim tejsti veséli čas.« In tudi Matevž Ravnikar (leta 1817.), pišoč: »Lepši scer od Kirilovih so Latinske (črke), pa premalo jih je, devét jih manjka. Ino ravno zato je kranjsko težko brati, ker móremo dostikrat po dve čerki stakniti, da glas zapišemo, ino dostikrat edino čerko zdaj drugač zdaj drugač izrékati. Sveti Kiril je vsakimu slovenskimu glasu svojo lastno čerko dal« i. t. d.²⁾

Popovič je nekaj takega tudi že storil, sestavivši nekak črkopis, v katerem je za glase, slovenščini svojske, privzel tudi posebne pismenke, in to še več njih in ponekoliko drugačnih, nego isti Ciril sam. Toda njega slovniški (in slovarski) spisi, ki jih je še Vodnik imel v rokah, nekam so izginili. Vender pa je tudi takó, vsaj posredno, *Popovič* »v našem slovstvu znamenit po svojih razpravah posebej o latinski abecedi, kako naj se Slavjanom, katerim rabi, dostojno pripravi in pomnoži, kajti (pravi J. Marn XXII, 23) po njih je dal povod *Kopitarju*, da si je želel latinskega Cirila, in po tem je prouzročil *Dajnéico* in *Metelčico* ter glasovito »Čerkarsko Pravdo i. t. d.«

Kopitar. — Kar se tiče *Kopitarjevega* stvarnega dela o prenosni slovenskega pravopisa, o tem nam pripoveduje J. Navratil (*Kopitarjeva* spomenica 1880. 19, 20) to-le: »*Kopitar* je kanil — po Mi-

¹⁾ Urban Jarnik: Zbér lepih ukov (1814).

²⁾ *Popovič*: Untersuchungen vom Meere (Leipzig, 1750.); *Gutsmann*: Wind. Sprachlehre (Klft. 1777.); *Kopitar*: Grammatik der slav. Sprache (Laibach, 1808.); *Jarnik*: Zbér i. t. d.; *Ravnikar*: Zgodbe sv. Pisma, IV. 1817.

klošičevih besedah in po drugih svedočanstvih — sam izmisliti si novo abecedo, t. j. pomnožiti latinsko abecedo vsem onim Slavjanom, katerim rabi latinica, in to z novimi nezloženimi, neprečrtanimi in nerožičkastimi pismenkami za one glase slavjanske, kateri se ne dadó za znamovati z navadno latinico. Takega pravopisa želel si je Kopitar po svojih vodilih, posnetih po »cirilici, t. j. po pomnoženi grški abecedi« brez zloženic in brez rožičkov. Da je hotel Kopitar res tudi uresničiti to željo sam, priča nam i Šafařik v listu pisanem J. Kolarju 20. feb. 1826., iz Novega Sada. Na to merijo, vem da, tudi njegove besede v »Hesych. glossographi discip. 1840, str. 60, kjer pravi, da utegnemo dobiti kedaj tak pravopis, in to: ‚morda še preje nego si mislimo.‘ Preiskoval je to Kopitar že l. 1813. v »Wien. allg. Literztg.«, pretresajoč Primčeva »Nemško-slovenske Branja«, rekši, da pričakuje on nove latinsko-slovenske abecede, »iz trdnih uzrokov.« — Ali predolgo je odlašal Kopitar, predolgo ni hotel s svojo novo, skrivnostno abecedo na dan; — pretekkel ga je mladi, iskreni in drzni Gaj . . . Kopitar pa je vzel svojo skrivnost s seboj v grob.«

No, še predno se je pojavil Gaj v Zagrebu, sešli so se leta 1820. na Dunaji: Jos. Dobrovský, »otec slavistiki«, kustos dvorske biblioteke Kopitar, kanonik Ravnikar, prof. lic. Metelko, lic. knjižničar Mat. Kalister in duhovnik Jan. Šlakar — poslednji štirje vsi iz Ljubljane, in so se posvetovali o napravi jedinega slovenskega in celó občeslovenskega pravopisa; a tedaj brez dejanskega uspeha.¹⁾ Poskusila pa sta vendar nató dva možá, P. Dajnko v Štajerski in Fr. Metelko v Kranjski, da vsaj za Slovence ustrezeta omenjeni potrebi pravopisni in za óne glase, katerim latinska abeceda nima znakov, priredita posebne črke, a to vsak po svoje.

Na vrsti je torej najprej:

Dajnkov črkopis — dajncica.

Peter Dajnko, tedaj kapelan v Radgoni, bil je (kakor pripoveduje sam) v pismeni zvezi s Kopitarjem in Dobrovskim. Zató pa Iv. Macun (Knjiž. zgodov. slov. Štaj. str. 83.) piše: »Mislim, da je našega Dajnika, kakor tudi Metelka, razven Dobrovskega ostra kritika Kopitarjeva o pravopisih zbudila na to, da piše slovnico: »Lehrbuch der Windischen Sprache« Grätz 1824, v koji je začel ali vsaj znanstveno razvijal novotarijo s črkami. Dajnko sam pravi v predgovoru

¹⁾ *Frančišek Bile*, duhovnik v Harijah, mislil je (pr. 1817.) celó o nekem pravopisu za vse novo-evropske jezike. (Prim. J. Marn IX. 10).

(že leta 1822.), da je »za glase našemu narečju lastne, naredil nekatere nove črke po vzgledu drugih Slavjanov in tujih narodov«; a pre-naredil je bohoričico nekoliko poleg češkega — po Dobrovškem nekaj izpremenjenega — pravopisa, nekoliko pa po cirilski podobi takó-le: c — c, s — s, z — z, ſ — ſ, x — ž, y — č, y — nj, y — ü! In to je takó zvana »dajničica«, o kateri pravi zopet nje izumitelj sam v nekaterih drugih knjigah svojih, da so »namésto starih pismenc neke novozebrane kračéše ino pravéše znamle, z' kerimi se drygega nikaj ne íše, kak lepoto tvojega jako imenitnega jezika — dragi Slovenec! — še bole povišati.«

Spisal je Dajnko v tem svojem črkopisu sam kakih petnajst knjižic in jih izdajal do leta 1833. Pridobil si je še nekoliko družnikov: V. Rišnerja, A. Šerfa in še nekatere druge duhovnike severno-vzhodno-štajerske. Videl je svoj izum tudi uveden v šolske knjige (leta 1831.), toda le za jako kratek čas. Po misli dvorne komisije za pouk Dajnkove šolske knjige niso godile za celjski okrog; zatorej je vlada leta 1838. naročila tedanjemu teološkemu adjunktju Ant. Murku, da priredi za ljudske šole v slov. Štajerji novih knjig, a to v »bohoričici«. Tudi sicer je Dajnkova pisava ostala le bolj v svojem ožjem dómu; dlje v Slovence se ni razširila. In takó je »dajničica« skoro potihnila, ne »da bi se bili o njej kaj bolj prepirali.«¹⁾ (Dalje prihodnjic.)

Književna poročila.

VIII.

M. Zavadlal, *Die Sprache in Kastelec' »Bratovske Bvqvice S. Roshenkranza«* (Seperatabdruck aus dem Programme des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli vom Jahre 1891). 1891, 8, 34.

V letošnjem programu celjske gimnazije je objavljena kratka, toda prav lepa razprava o jeziku Kastelčevem, katero bode veselo pozdravil vsakdo, kdor se le nekoliko bavi z zgodovino našega jezika. Na podlagi takih monografij bode mogoče sestaviti zgodovinsko slovnico slovenskega jezika, katera bode v marsičem pisateljem zanesljiv kažipot in bode iztrebila marsi-

¹⁾ V »dajničici« so nekaj pisali tudi M. Veršič, A. Lah, J. Košar.

Sicer prin.: Macun I, c.; Letop. Mat. Sl. 1880. 250; Marn IX. 13. Dajnkove črke so se zavrgle sósešno po delovanji Murkovem (Macun 85).

katere fantastične oblike iz književnega jezika. Kastelec je mimo Janeza Svetokriškega glavni zastopnik notranjskega narečja iz starejše dōbe; iz njega spisov se moremo poučiti o nekaterih posebnostih notranjskega govora v XVII. stoletju. Sicer je res, da je v njegovem »književnem jeziku« menj dialektičkih črt, nego n. pr. v spisih njegovega nekoliko poznejšega vrstnika Janeza Svetokriškega, toda pri tem ne smemo pozabiti, da je bil Kastelec v óni dōbi eden glavnih naših književnikov. Zató je tudi njegova pisava književni jezik óne dōbe; trudil se je pisati v ónem jeziku, katerega je poznal iz starejših slovenskih knjig, iz kratka, hotel je pisati v književnem jeziku, kateri se je tedaj že precēj utrdil. Kolikor je v njegovih knjigah dialektičkih (notranjskih) potez, te so mu pri pisavi najbrž proti volji ušle v peró ali jih je pa vzprejel radi tega, ker si drugače ni mogel pomagati. V jeziku Kastelčevih spisov moramo tedaj razločevati tri različne elemente: podlaga je onodobni književni jezik, kateri se je bil razvil na podlagi dolenskega narečja. K temu se pridruži nekaj posebnostij gorenjskega narečja, zakaj na poznejši razvitek književnega našega jezika (XVII. stoletje) so vplivali nekoliko tudi gorenjski pisatelji; tretje in za nas najvažnejše so pa črte notranjskega t. j. njegovega domačega narečja.

G. pisatelj je pri svojem spisu prav vestno porabil vse novejšje razprave in spise o slovenskem jeziku in posameznih narečjih, sósebnó lepe podatke Škrabčeve na platnicah »Cvetja«; in takó moremo iz te razprave posneti, koliko je v zadnjih letih napredovalo znanstveno poznavanje našega jezika. Vse le količkej zanimive jezikovne posebnosti »Bratovskih Bukvic« so v tej razpravi prav natančno zbrane, in zató nam razprava dobro predóčuje jezik Kastelčev, in to je mimo zgoraj omenjenega glavna zasluga pisateljeva. V tem drobnem spisu nahajamo nekoliko več, nego samó pusto naštevanje različnih glasoslovnih in formalnih posebnostij; pisatelj navadno tudi razlaga zanimivejše stvari, in réči moram, da navadno pogodi pravo. Semtertjã se ipak ne morem strinjati z njegovimi nazori. Takó n. pr. *a* v *pahne, usahla* ne predstavlja pravega izgovora; *a* je tukaj samó grafiški pripomoček in izraz za polglasnik *ɔ*, za katerega piše v mnogih slučajih Kastelec tudi *e* in *i*. Oblika *obana*, katera se nahaja v Kastelci samó jedenkrat, to je prosta pisna pomota, zakaj Kastelec ne piše nikoli *av*, *aden* m. *en*, *eden*. Gledé na obliko *an*, *adna* opozarjam, da se v macedonskem narečju kukuškem tudi govori *adna* m. *edna*. Na str. 8. nam pripoveduje po Škrabci pisatelj, da je pri samostalniku *prijatelj* končni topljeni *l* izgubil svojo mehkost in se izpremenil v trdega po analogiji particip. na *l*. To mislim, da ne bode stalo, zakaj mi vemo, da je ta beseda v staroslovenščini ohranila v nekaterih sklonih še svoje konsonantiško deblo (v nom. gen. in instr. plur.) in da je v teh slučajih bil *l* večinoma trd. Kakor je v starosloven-

ščini v nom. plur. iz *prijatele* nastalo *prijatel'e*, naslanjaje se na druge sklone (po analogiji *i-deb.*), takó, je pri nas prodrli trdi *l* iz ónih sklonov, kjer je bil upravičen — in tem pripada, kakor kaže češčina, tudi acc. pl. na — *y* — tudi v ostale in je na ta način zjednačil gledé na *l* vse sklone. To nam potrjuje staročeščina, kjer je oblika *přátel* — že v XVI. stoletji prodrla v vse sklone množine razven nom. in loc., dasi je v jednini ostala v starejši dóbi kakor večinoma še danes oblika *přítel* — (prim. Gebauer, staročes. sklon. subst. kmen. — O, str. 28, 29). Tudi o tem se dá dvojiti, da bi se bil *ř* pred *r* v jeziku Kastelčevem izgovarjal takisto, kakor etimološki *e*; pisava s prostim *e* brez vsakega znaka nad črto n. pr. vera, veri, še tega ne dokazuje, zakaj v drugi knjigi Nebeshki Zyl nahajamo v takih slučajih tudi *ě* n. pr. *měra* 41, *mera* 333, tedaj isti znak, kakor za *ř*. Izgovor *ř* pred *r* je v mnogih slovenskih narečjih res nekoliko različen od *ě* pred drugimi soglasniki, toda popolnoma zjednačil *z e* se je refleks starega *ř* samó v nekaterih govorih. Ne samó *ř*, nego tudi *e* se je pred *r* prav ozko izgovarjal nekako v sredini med *e* in *i*, in zató nahajamo mimo pisave *er* tudi *ir* n. pr. v Bratovsk. B. *katiriga* 6, v Jan. Svetokr. V. *katiriga* 5, *katiri* 14, 44, *katiri* 44 etc. Pa tudi *i* se v skupini *ir* ni čisto izgovarjal; govoril se je nekaki srednji glas med *e* in *i*, to nam priča pisava *ěr*, katero nahajamo mimo navadnejšega *ir* n. pr. v Kastelčevem Nebeshk. Z. *počèra* 6, *samèri* 29, *sbèra* 67, v njegovem Navuku (1688) *sterih* 3, *svèrik* 58, 289 etc.; več takih primerov je v Jan. Svetokr. V: *shteri* 58, 150, *fikera* 148, *paftery* 587, *sverali* 193, *sveraiò* 196, *poderalè* 3, *preperalè* 7, *prepera* 141, *odperali* 33, *samerio* 42, *sbèrat* 83, *sbera* 208. Ta pojav ni omejen samó na slovensčino; jednako zapazimo, da je v poljščini *ir*, *yr* se že precéj zgodaj počelo izpreminjati v *ier*, in marsikaj podobnega je najti tudi v starorusčini. Nasprotno pa nima srbohrv. *re* m. pričakovanega *rje* nič našemu slučaju sličnega, zakaj iz skupine *rě* se je v tem jeziku razvil samó radi tega *rje*, ker srbohrv. ne trpi omehčanega in jotiranega *r*, zató bi se ne smel Zavaddal tukaj sklicevati na srbohrvaščino. Po pomoti se prištevajo ónim primerom, kjer v naglašeni zlogih *i* zastopa *ě*, tudi slučaji *goril*, *hitil*, *umrit*, *príteřl*, *řevřizhena*; v vseh teh primerih je bil refleks *ě* nenaglašen, ali je pa imel samó kratek naglas, iz katerega se je razvil óni glas, za katerega piše Kastelec mnogokrat *i*.

Dobro je opozoril pisatelj na to, da se je v primerih *gespuđ*, *debrutlivri* v Kastelci razvil polglasnik iz nenaglašene *o*; takó se tudi danes govori v notranjskem narečju.

Kastelec piše nekolikokrat pri partic. praet. II. glagolov IV. vrste *el* m. pričakovanega *il*. Zavaddal misli, da je *e* v tem slučaju samó grafiški znak za polglasnik, da je tedaj nenaglašen *i* v tem zlogu oslabil v pol-

glasnik. Za Kastelčevo dōbo to res ni nemogoče, toda teh primerov ne smemo ločiti od enakih slučajev v prvih spisih Truberjevih, in za to dōbo (sredina XVI. stol.) se ne more verjeti, da bi se bil iz nenaglašene *i* pojavil že prvi polglasnik. Nekatera poljska narečja nam kažejo, kakó je treba razložiti ta pojav. V narečji lasovskem, opoczynskem in še drugih se je pred sledečim trdim *ł* — *w* iz *i* in *y* razvil nekak temen in nejasen *e*, in to je najti tudi v nekaterih slovaških govorih. V slovenskih narečjih je ta razvitek *e* iz *i* bil bržkone zavisen samó od sledečega trdega *ł*, ne pa od *w*, kateri se je pozneje razvil iz *ł*. Če nahajamo tedaj take primere z *el* m. *il* tudi v pisateljih XVII. stol., tedaj v dōbi, ko je v mnogih slovenskih govorih bil že *ł* nadomeščen s sedanjem *w*, tedaj je to samó ostanek iz starejše dōbe. — Na str. 11 razpravlja pisatelj preglas *a* v *e* za palatali in asimilacijo *aj* v *ej*. On ne loči teh dveh pojavov dovolj strogo, in vender sta to dva celó različna glasoslovna pojavi, različna po času in tudi po geografskem obseju. V tem slučaju se s slovenščino nekoliko strinja češčina. Kakor seza v češčini prvi pojav v prazgodovinsko dōbo, takó je tudi pri nas mnogo starejši od omenjene asimilacije in se je pričel gotovo v óni dōbi, ko so bili tudi pri nas palatali še »mehki« glasovi. Nekaj primerov nahajamo že v ljubljanski conf. general. Da je bil ta pojav v svojem početku znan mnogim slovenskim narečjem, to nam dokazujejo posamezni ostanki, rekel bi petrefakti, tega preglasa; v prvi vrsti *jes*, *jest*, kakor se govori v večini slovenskih narečij (razven na Koroškem in Štajerskem), dá celó v kajkavščino je prodril nekoliko ta proces. V notranjskem narečji je bil ta pojav v XVII. stoletju jako razširjen; primere hočem navesti samó iz Kastel. Navuka in Jan. Svetokr. V. Prvi piše: *premineniu* 74, *perpravleo* 230, *dopernaffemo* 296; Janez Bapt. ima primere: *isvelizhenih* 5, *resdvojnji* 2, *plazheio* 16, *sgouarjeniam* 17, *obhajeli* 31, *perpuszheine* 41, *isvelizher* 53, 483, *obieme* 54, *prizheio* 63, *prizhe* 94, *polnjszheina* 115, *plazheue* 121, *isvelizhenih* 525 etc.

Drugače je z asimilacijo *aj* v *ej*. Ta se je jednako češčini pojavila šele v poznejši dōbi. Prvi primeri sezajo pri nas šele v konec XVI. stoletja, in ta pojav se je popolnoma razvil (kjer ga je sploh najti) in prodril šele na konec XVII. stoletja, zakaj v Stapletonu, tedaj nekako v sredini XVII. stoletja, tam je še prav malo takih primerov; iz Hrena (1612.) sem si zapisal samó jeden primer (*jejce* 89a), in tudi Kastelec skoraj nima podobnih slučajev. V nekoliko večjem številu nahajam take primere šele v Jan. Svetokr. V. n. pr. *nej* (mnogokrat), *vfei* 37, *jeize* 79; *poshtlushejte* 22 in celó *krejl* (46), *krejlestvi* 40 in *greshinó* 69. Sevéda pri tem ne smemo nikoli pozabiti, da je ta proces v živem govoru prodril gotovo mnogo prej in mnogo bolj, nego bi sklepali po naših tiskanih virih. Književna tra-

dicija je marsikateri pojav pokrivala delj časa. Iz *aj* se je razvil *ej* samó v nenaglašeni ali pa kratkih zlogih in od teh je časih šele prodrl tudi v dolge zloge. Takó se še danes v begunjskem (notranj.) narečji govori *dáj*, *káj*, *zekáj*, toda *proděj*, *kúncj*, in tudi v nekaterih koroških narečjih je slišati mimo nom. *krej* gen. *krája* etc. Lepo paralelo temu pojavu nam podaja kašubsko narečje; tudi v tem se je samó iz kratkega *aj* izcimil *ej*, v dolgih (s stališča poljskega jezika) zlogih je pa ostal *aj*.

Malo prepričevalna se mi dozdeva po Škrabci posneta razlaga *e* v *de* in *o* v *doneš*. Tukaj je baje naglas provzročil v prvem slučaju *e*, v drugem *o*, tedaj jedenkrat je izpreobrazil naglas *a* v *e*, drugokrat je pa zopet naglas povzročil, da se je mesto pričakovane *a* pojavil *o*. Jaz mislim, da je ta razlaga samó nekakšen pripomoček za silo, dokler ne dobimo kaj boljšega, in opozarjam samó na to, da se govori tudi v beneškem (šentpeterskem) narečji *donás*, dasi je tukaj naglas še na svojem starem mestu; to tedaj kaže, da ta *o* ni zavisen od naglasa. — Pisatelj je pozabil omeniti, da je nekolikrat, dasi redko, v Kastelčevih spisih najti tudi *a* m. *o* v nenaglašenem zlogu, n. pr. v Bratov. Buk. *pandelek* in *sabboto* (nekolikrat), v Navuku tudi *sabotlo* 226 in *sabotni* 226. Zadnji primer morda sploh ne spada semkaj, ker je mogoče, da je v Kastelčevem narečji vzprejet ta samostalnik iz italijanščine v obliki *sabota*; to misel bi nekoliko podpiralo tudi to, da piše Kastelec to besedo navadno z dvema *b*. Mnogo več v takih primerov je v Jan. Svetokr. n. pr. *pašipale* 3, *Saurashniki* 3, *Christufavo* (nekolikokrat) *saurash* 14, *saurashio* 14, 17, *saurashili* 14, *sgouarjeniam* 17, *kashtrunie* 37, 38, *jelenavu* 38, *adprel* 40, *damu* 41, 88, *ablastio* 42, *adlog* 45, *slavu* 73, 88, 163 etc. Kakor že kažejo omenjeni primeri *sovražnik* etc., nadomestil je tudi óni *o*, kateri odgovarja staremu *a*, glasnik *a* v nenaglašeni zlogih; omenim še *glaboko* 11, *tagoto* 114, *'tagotni* 44. Zanimiva je oblika *narósu* (narazen), kjer *o* pač ni takó razlagati, kakor v ruskem *roz* mimo *raz*. Ta oblika nas spominja slovaških narečij, kjer je najti mimo *roz* tudi *ras*; Truber ima pa tudi *narefen*, psalt. 56 b, 140 b, kjer se je tedaj iz *a* razvil *e* pod vplivom predstoječega *r* v nenaglašenem zlogu, prim. *res* = *raz*; podoben pojav pozna tudi kašubsko narečje. — Ne bilo bi odveč, da se omeni tudi oblika *jest* za stol. *azv*, zakaj pri tem zaimku se razločujejo slovenska narečja bistveno: v večini štajerskih in tudi v koroških narečjih se govori *jas*, *jvs*, v kranjskih in goriških pa navadno samó *jest*. Razlaga tega *t* dela nekoliko težave; jaz mislim, da se je obliki *jas*, *jes* dostavil óni pronominalni element *t*, katerega nahajamo tudi pri zaimku (na štajerskem in koroškem) *tot* ali v staroruskem *totv*, *totv*, staročes. *tet*. Češčina nam kaže, da se je pri mnogih pronominalnih debljih dodal še nov pronominalni element, navadno

no; da so v starejši dōbi take tvorbe bile tudi v slovenščini bolj razširjene, nego sedaj, kažejo nam brizinski spomeniki, kjer beremo *ton*.

V nekaterih sedanjih notranjskih govorih se je razvil iz topljenega *l'* in iz prvotnega *lvj* srednji *l*; v katero dōbo seza to opuščanje mehкости, kar gotovo ni pripisovati nobenemu tujemu vplivu, ne dā se gotovo določiti za to narečje. Kastelec piše sicer v nekaterih slučajih *hvalena*, in mogoče je, da se je res takó govorilo že takrat, toda ne smemo prezirati, da on dovolj mnogokrat ne označuje v grafiki mehкости in jotacije; on piše n. pr. celó *moshè, volcé* (nom. pl.). Omeniti hočem samó, da so tudi nekatera macedonska narečja pri *ú* in *l'* opustila mehкость, in znano je, da se tudi malorusčina — sevéda iz drugih vzrokov — izogiblje *l'e*. V Kastelčevem jeziku je semtertjā najti mimo *ol*, kateri se je razvil iz *l*, tudi *ul* n. pr. *samulzhati*, in to nam dela pri primeroma takó poznem pisatelji nekoliko preglavice. V prvi vrsti je sevéda misliti, da je to samó nekakšna književna tradicija, toda stvar se dá pojasniti še drugače. Pisatelj je v tem slučaju morda govoril *u*, v književnem jeziku je pa bil navajen v takih primerih pisati *ol*, in zató mu je morda *ul* v peró ušlo, ali je pa takó hotel vsaj nekoliko zadostiti pravemu izgovoru, in to se je zgodilo tem lože, ker bržkone v dolgih zlogih itak ni govoril *ol*, kakor je pisal, ampak *ov*. To razlago morda nekoliko podkreplja tudi oblika *samuzhe* (3. plus), katero beremo v Jan. Svetokr. V. 208. V nenaglašenem zlogu se govori v notranjskem narečji za *l* ne *ov*, ampak *u* n. pr. *jábuka, dužán*; *ov* se je razvil samó v naglašanih in dolgih zlogih in je pozneje tudi mnogokrat prodril v óne zloge, kjer je prej stal *a*, takó da se so vse oblike iste besede zjednačile gledé na refleks *l*. Podoben pojav se nahaja pri *r* v nekaterih štajerskih narečjih, kjer se govori samó v kratkih zlogih zlogotvorni *r*, v dolgih pa *ar*.

Z razlago partic. kakor *pridejoč*, katero je izrekel že pred leti Šuman, strinjam se tudi jaz. Te oblike se so naslanjale na praesent. *e*; kakó mogočen in odločilen je bil v conjug. vpliv praes. oblik, kažejo nam najboljše nove tvorbe, kakor *dopadeshe* v Trub. Cat. (1575.) 55, 64, *bodeshe* v Trub. psalt. 106 b. Nekdaj sem mislil, da je nova oblika *nesoč* kombinacija partic. *nese* in *nesoč* in to zató, ker pri glagolih III. 2 in IV. nisem našel, kakor bi bil pričakoval, če je praesens vplival, *hvalioč*, ampak *hvaleoč*. Sedaj pa morem navesti res nekaj takih primerov, in takó ni nobene dvojbe več pri razlagi. V Trub. Cat. (1575.) beremo *niffeliozh* 154, *praviozh* 346, v Kreljevi postili *spiozh* 148 a, *niffleiozh* 72 a, 77 a in celó *pokleknuiozh* 72 a. Pozneje so oblike na *-eoč* prodrle tudi pri glagolih III. in IV. vrste in nadomestile starejše tvorbe na *ioč*, in to se je zgodilo tem lože, ker se je že precéj zgodaj polglasnik razvil iz nenaglašnega *z*. Rēči pa moramo, da so vse te analoške tvorbe v XVI. stoletji še silno redke;

v Trub. je jako malo takih primerov, nekoliko več jih je primeroma v Krelji, šele v Hrenu nahajam več teh oblik na primeroma majhnem prostoru; n. pr. *nessfozh* 68 a, *prideozhiga* 59 b, *prideozh* 68 a, *sashejuozh* 63 b, *videozh* 32 b, 33 a, *zvéjtozh* 19 b, *hvaleozh* 35 a. — Krivo je pa, če se na str. 30 uči, da je oblika *goruč*, katera se nahaja v srbohrvaškem in tudi v kajkavskem narečji; nova analoška tvorba. To je nasprotno prastari ostanek starejše formacije slovanskega glagola, in zato nahajamo že v najstarejših staroslovenskih spomenikih to obliko mimo *goręšte*.

Lepo je opazil pisatelj, da so pri zjednačenji infinitivnih oblik glagolov II. vrste z ónimi IV. vrste v prvi vrsti bili odločilni óni glagoli IV. vrste, kateri imajo pred infinitiv. *i* soglasnik *n*. Nekoliko so ta proces podpirale tudi praesent. oblike, zakaj med nenaglašnim *e* in nenaglašnim *i* itak ni velikega razločka v izgovoru; prezreti se pa ne smé, da niso v vseh oblikah jednako prodrle analoške tvorbe po IV. vrsti. Takó n. pr. se je ohranila v nekaterih koroških narečjih starejša oblika v part. praet. II. n. pr. *zignova*, toda vender se tam govori po analogiji glagolov IV. vrste *vsigjen*.

Premalo pozvemo iz razprave, koliko je v Kastelčevem jeziku črt gorenjskega narečja; pisatelj je samó mimogredé omenil nekaj malega, namreč š m. dolenske in notranjske skupine šč. V tem oziru bi pričakovali nekoliko več pojasnila in podatkov. Zlasti bi bilo potrebno določiti, je li *o* v dat. sgl. n. pr. v Navuku *tretymo* 201, 223 vzeto iz gorenjskega narečja, ali se je pa razvilo nezavisno od tega samostalno na domačih tleh. Omenim samo, da je nekaj takih primerov tudi v Jan. Svetokr. V.: *pogobleino* 205, *fouashniko* 592, 598, *nashimo* 200 in razven tega stoji tudi v sredini zloga za kratak *u* nekolikrat *o* v tem pisatelji: *pogobleina* 205, *kroh* (večkrat). Mnogo bolj zadovoljni smo pa z določilom posebnostij notranjskega narečja v Kastelčevem jeziku; samó to bi želeli, da bi bil g. pisatelj radi bolje preglednosti še skupno, dasi kratko, omenil in sestavil vse notranjske črte. V nekaterih slučajih je prav težko določiti, je li ta posebnost svojstvo notranjščine ali ne; to pa nekoliko radi tega, ker poznamo notranjska narečja silno slabo, ker o njih nimamo nobenih podatkov, nobene razprave. Zató nam preti nevarnost, da se pri takih razpravah, kakor je Zavadlalo, sučemo nekako v kolobarji; sicer pa moram rěči, da je naš pisatelj srečno premagal to težavo. Druga težava je to, da imata notranjščina in dolensjščina precj skupnih posebnostij, po katerih se obe narečji razločujeta od gorenjščine, in zato marsikdaj ne vemo, ali se je ta ali óna posebnost v Kastelčevem jeziku ohranila radi književne tradicije, ali jo pa piše radi tega, ker je sam govoril takó.

Nedvojbena posebnost notranjskega narečja je v spisih Kastelčevih končnica 2. pl. in dual. na *ste*, *sta* m. *te*, *ta* in ta oblika je svojstvo vseh

primorskih narečij in je najti celó v nekaterih koroških narečjih, dasi je tukaj omejena samo na glagole nekaterih vrst. Zato je nekoliko čudno, da se Jan. Svetokr. te oblike popolnoma izogiblje. Omeniti pa hočem, da je nekaj takih primerov v Krelji: *vmesta* 72b, *sposnaste* 24b, 160b, *snašte* 133b, *sméste* 121a, na kar se bode treba dobro ozirati pri določevanju Kreljevega narečja. Tudi nadomeščanje končnega *g* s *h* smemo v Kastelci po pravici zmatrati za notranjsko posebnost, dasi je to najti tudi v gorenjskih narečjih, zakaj tudi Jan. Svetokr. ima precēj takih primerov: *snejh*, *buh*, *dolh*, *nadloh*, *breih*, *muh* (gen. pl.), *v'kroh* (okrog) in celo *druhi*. Jedenkrat beremo tudi v Trub. Cat. (1575) *buha* 37, česar bi pri njem gotovo ne pričakovali; primeri, kakor *nihdar*, ne spadajo prav za prav semkaj, zakaj tu se je prvi soglasnik skupine *kd* (stslav. *kd*), asimiliriral sledečemu *d*, sicer ne neposredno, nego najprej je postalo *gd*. Zavادلal prišteva notranjskim posebnostim tudi sekundarni prehod *g* v *j* pred ozkimi samoglasniki, n. pr. *užjem*, kar je sosebno najti v gorenjskih in nekaterih goriških narečjih, in tukaj se lahko strinjamo z njim. Tudi *š* m. *s* v nekaterih besedah n. pr. *šliši*, *šlužba* je pri Kastelci bržkone posneto po domačem govoru in ni vzeto iz književnega jezika, zakaj trditva pisateljeva, da naši najstarejši pisatelji iz XVI. stoletja ne poznajo tega prehoda, ni povsem natančna. Samo toliko smemo reči, da v tej stvarí v Truberju ni doslednosti, da ima obe obliki, in sicer prevladujejo v njega prvem spisu (Catech. 1550) oblike s *š* znatno: *shlufshiti* II. 5, *sefshlufshen* IV, *shlufshimo* IV, *sefshlufshala* X, *poshlufshal* XIII, *shlufshil* 2, *shlufshite* 5, *shlufshbe* 5, *shlufshali* 33, *shlufshyo* 127 mimo *shlufsh* 21, 36 *fastufshit* 28, *poshlufshat* 29, *shlufshiti* 35, *shlufshali* 45, *shlufshati* 62, *shlufshio* 106, *poshlufshai* 160; v njegovem Cat. (1575) in psalt. (1566) so pa starejše oblike v večini.

Drug dialektiški kriterij je tudi *ne* m. *na*, kar se nahaja v dolenskih in notranjskih narečjih, v gorenjskem in koroškem narečju se je pa nasprotno *na* pojavilo tudi m. *ne*. To seza že v prejšnja stoletja, in za notranjsko narečje nam to potrjuje Jan. Svetokr. n. pr. *neshle* 5, *ne strani* 15, 566, *nejde* (mnogokrat) *nenajcna* 90, *neglaunih* 145 etc. mimo organskih oblik. Vender tudi nasprotno nahajamo nekaj primerov v Kastelci in Jan. Svetokr. kjer stoji *na* m. *ne* n. pr. v zadnjem *na konzhal* 115, *na nehá* 537, *navesto* 64. Ta *na* m. *ne* v notranjskih pisateljih bržkone ni posredni vpliv gorenjskega narečja po književnem jeziku, ker nekaj takih primerov berem že v Truberji, kjer se ne dá lahko misliti na gorenjsko primes, vsaj ne v njegovih prvih spisih n. pr. v Catech. (1550) *na nossi* 129, v psalt. *nakuliku* 5a, b, *nakadai* 133a, Cat. (1575) *nakatere* 12, *nakuliku* 105, 464. Ker se je nekoliko časa v dolenskem in notranjskem narečju mimo

starega *na* govorilo *ne*, provzročiti je mogel ta dualizem, da se je semtertjã tudi m. pričakovanega *ne* pojavil *na*, dokler ni popolnoma prodril *ne*.

Tudi s tem smo zadovoljni, da je pisatelj semtertjã dodal kako praktično opombo. Tako je n. pr. omenil, da ima tudi Kastelec v part. praet. pass. pri glagolih II. vrste omehčan *n*; to je najti že v naših najstarejših virih iz XVI. stol., in vendar je pri nas dolgo strašila v tem slučaju pisava s trdim *n*, ker je baje bolj »zgodovinska«! V tem partic. imajo samo oni pisatelji (XVI.—XVIII. stol.) trd *n*, kateri sploh ne poznajo topljenega *n*; mnogokrat se pa samo grafiški ni označila mehkost pri *n*, kakor tudi ne pri drugih soglasnikih.

To so moji dostavki in moje opombe k tej lepi razpravici, katero sem prebiral jako vesel. Želim samo, da bi g. pisatelj nadaljeval svoje studije, ker jih je pričel tako lepo, in nam skoro podal novo razpravo podobne vrste.

V. Oblak.

*Odgovor g. Štrifofu, ocenjevalcu nemško-slovenskega slovarja za prvošolce.*¹⁾

Kot učitelj nemščine v slovenskem oddelku prve šole, spoznal sem nujno in neobhodno potrebo, da se spiše za prvošolce pripomoček k nemškemu berilu. O potrebi tega pripomočka prepričan je tudi g. A. Štrifof. Prepirati bi se le dalo, na kak način naj se učenje nemščine prvošolcem olajšuje. G. Štr. daja vokabularjem in komentarjem prednost pred slovarji, najbolj bi mu pa ugajala nekakšna frazeologija »obsezajoča navadnejše fraze, zlasti one, ki se skladajo v obeh jezikih različno.« Jaz sem se odločil za slovar po Šolarjevih načelih, ker je že v prejšnjih letih tak slovar izvrstno služil prvo- in drugošolcem in ker ima slovar marsikatero prednost pred vokabularji in komentarji. G. Štr. pravi sicer, da je iskanje po slovarjih zamudno in tudi nadležno. Ta razlog bi obveljal, ko bi slovar imel 1000 strani, ali v slovarji obsezajočem le 119 strani se da iskana beseda hitro in brez nadloge najti. Dalje je pomisliti, da se učenec nemškemu pravopisu priučí, če je primoran besed iskati in jih v preparacijo zapisavati, in to je po mojem mnenju velik dobiček. Še en razlog govori za slovar. Pri vokabularjih ali komentarjih bi se morala berila zaporedoma čitati, kakor so v knjigi, ali bi se pa morale besede oziroma opazke k posameznim berilom ponavljati. Niti eno, niti drugo bi ne ustrezalo smotru. Nikakor pa nočem ugovarjati, da prvošolci od kraja slabo iščejo besed v slovarji. Vsak začetek je težaven in učitelj bo moral od kraja svoje učence s predprepa-

¹⁾ Na izrecno željo priobčujemo ta odgovor brez vsakeršne opomnje in popolnoma neizpremenjen.

racijami podpirati. Take predpreparacije so tudi v grščini in latinščini navadne.

Rekel sem, da je bila potreba nujna, nemško-slovenski slovar spisati, zato sem se podvical. Spisal sem pa slovar le za prvošolce, ker mi pri mnogih poslih na ljubljanski gimnaziji ni bilo mogoče spisati ob enem slovar tudi za drugošolce. Ta slovar naj podpira prvošolce le v prvi in največji sili. Nikakor pa ne morem odobravati g. ocenjevalca nasveta: »nonum prematur in annum«, ampak tukaj velja: »Dvakrat toliko da, kdor hitro da.« Kaj bi pomagal po devetih letih še tako popolen in tudi najstrožjim zahtevam ustrezajoč slovar, ko bi v tem času poduk v nemščini popolnoma opešal? Saj ocenjevalec sam pripoznava, da je nam »v razmerji, v katerem živimo, prepotrebno popolno znanje nemškega jezika.« Da nisem marsikaterim neopravičeno strogim terjatvam g. kritika zadostil, o tem sem ravno tako prepričan, kakor o tem, da sem s svojim slovarjem prvošolcem učenje nemškega jezika bistveno olajšal. Kajti to je vsakemu jasno, da prvošolci z Bartlovim slovarjem ne morejo shajati, ker je preobširen in ker sploh ni za nje prirejen. Bartlov slovar bi bil po mojem mnenji za dijake še le od tretjega razreda naprej rabljiv. Za drugošolce pa naj spiše kak drug kolega primeren slovar.

Popolnoma nerabljiva za prvošolce bi bila tudi suha frazeologija, ki bi po g. Štr. mnenji nižji gimnaziji najbolj ustrezala. G. kritik namreč sam pravi: »V prvo šolo prihajajo dečki, ki beró nemški komaj za silo in vedó le nekaj najnavadnejših besed.« Kaj bi pomagala takemu dečku frazeologija? Kaj bi mu pomagalo, ko bi našel v frazeologiji n. pr. »Die Bekanntschaft jemandes machen, seznaniti se s kom,« ali »einen Anlauf nehmen, zagnati se,« ali »vergebliche Versuche machen, brezuspešno poskušati,« ali »einen Seitenhieb nach jemandem thun, hlastniti po strani koga«, i. t. d., i. t. d., če ne vé, kateri je prvotni pomen besed Bekanntschaft, Anlauf, vergeblich, Versuch, Seitenhieb. Ne, ne, s suho frazeologijo se ne bo pospeševal poduk v nemščini v prvem razredu. V prvi šoli bo moral učitelj na to delovati, da se copia verborum pomnoži, da se sklanja in sprega utrdi, da si učenci spol posameznih samostalnikov prisvojé i. t. d. Zato bo moral učitelj posebno v prvem tečaju najlozja berila izbirati in se vseh beril pridno izogibati, v katerih se nahaja le nekoliko bolj težavnih in nenavadnih fraz, da učenci ne onemorejo. — Še le v drugem tečaju se bo učitelj lahko oziral na najlozje in najnavadnejše fraze. Tiste pa tolmačiti je učiteljeva dolžnost. G. Štr. sicer vsklikne: »Kaj pa je tebe treba bilo?« — namreč slovarja, ali slovar ima namen podpirati učence pri préparaciji v drugem obziru, namreč z ozirom na spol in na genitiv samostalnikov, z ozirom na razločljivost in nerazločljivost sestavljenih glagolov, da jim poda prvotni pomen

posameznih besed i. t. d., i. t. d. G. Štr. namreč ne sme misliti, da bo slovar in denimo, da bi bil čisto v njegovem smislu spisan, učitelja popolnoma razbremenil. Poduk v nemščini v slovenskih paralelkah ostal bo vedno težaven.

Predgovor je pisan v nemškem jeziku, ker je namenjen, kakor v drugih učnih knjigah, zgolj učiteljem. Ali meni morebiti g. Štr., da je predgovor v Šmidtovi latinski slovnici, ali v Schenklovih grških vadbah namenjen gimnazijcem? G. ocenjevalec sicer trdi, da bi bil moral spisati v predgovoru navod za učence, kako rabiti slovar. Pa tudi v tej točki se z g. Štr. ne strinjam. Eno uro ali dve uri bo učitelj s slovarjem v roki z učenci pripravil; pri tej priložnosti jim bo razložil, kako rabiti slovar, kaj pomenijo znamenja i. t. d. in učenci ga bodo lažje in prej razumeli, kakor ko bi bil jaz spisal še tako obširno navodilo za rabo slovarja, kajti živa beseda več premore, kakor mrtva črka.

Slovar je bil do polovice že dokončan po stari izdaji Prosch-Wiedenhoferevega berila, kar mi pošlje prof. Wiedenhofers svoje berilo v novi izdaji l. 1890. In za to novo izdajo prirejen je slovar. Le št. 6. in 8. sem po jako neljubi pomoti v novi izdaji prezrl in to je g. ocenjevalec tudi omenil. Vender mislim, da to slovarju ne bo toliko na kvar; saj obe izpuščeni berili ne obsezata več kot 2 strani. Sicer sem se pa na vsa berila nove izdaje oziral. Ker je bil slovar do polovice po stari izdaji berila že dovršen, sem dolgo mislil, kaj je storiti, ali naj odstranim besede onih 16 beril, ki se nahajajo le v stari izdaji, ali ne. Odločil sem se za zadnje, ker sem vedel, da bo imelo mnogo učencev še staro izdajo in držeč se pregovora »superflua non nocent.«

Toliko v obče. V posebnem delu hočem nekatere točke prav kratko obravnavati, tako n. pr. kar se ptujk tiče. G. kritik pravi, da sem vzprejel tudi takih izrazov, katerih smo se že davno otresli in navaja med drugimi tudi kinč, kinčati, pajdaš, rima, i. t. d. Ali je res, da smo se teh izrazov že davno otresli? Ne! Kako je z vsako posamezno teh tujk, ne vem, ali znano mi je, da se beseda kinč v Sketovem berilu za 5. in 6. gimn. razred (in to berilo je vender primeroma iz najnovejšega časa) celo večkrat nahaja. Sploh mi bo pa g. Štr. oprostil, da zavzemam glede tujk drugo stališče, kot on.

G. ocenjevalec graja dalje, da rabim prepogostoma glagole v zvezi s krajevnimi prislovi. V tem oziru ravnal sem se po drugih slovarjih, tako po Šolarjevem, ki ima n. pr. za herunterfallen doli pasti, za zurückhalten nazaj držati, za herauskommen ven priti i. t. d. Ne da se tajiti, da je to prvotni pomen dotičnih glagolov in da se bo dalo s taistim v največ slučajih shajati.

Druga velika hiba v slovarji je po sodbi g. ocenjevalca — nedoslednost. Poglejmo, kako g. Štr. to trditev podpira! Pravi namreč, da sem glagole tolmačil sedaj z dovršnikom in nedovršnikom, ali pa samo z dovršnikom, ali pa samo z nedovršnikom. Tudi v tem oziru držal sem se Šolarja, in če so učenci toliko let shajali s Šolarjevim slovarjem, zakaj bi z mojim ne? Sprejel sem obe obliki navadno le tam, kjer dela tvoritev dovršnika ali nedovršnika kake težave. Vsak nemški glagol pa z dovršnikom in nedovršnikom tolmačiti bi bilo po mojem mnenju odveč. Poglavitno je v tem slučaju, da poznajo učenci pojem. Živ čut še imajo, kedaj jim je rabiti dovršnik, kedaj nedovršnik, in tudi tvoritev dotičnih oblik jim ne dela nikakoršnih težav. O tem sem se prepričal sam pri prvošolcih. Prepričan sem, da bo n. pr. v 7. berilu vsakdo prestavil: »getraust du dich zu säubern? ali se upaš počediti?«, če ravno ima moj slovar, kakor tudi Šolarjev za säubern le čediti, snažiti. — Oziralniki omenjeni so le tam, kjer imajo nov pomen, n. pr. lagern, ležati, položiti, sich lagern vtaboriti se. Popolnoma nepotrebno se mi je zdelo, tiste oziralnike zapisavati, kjer je pomen jasen, n. pr. laben, okrepčati; sich laben, okrepčati se. — Predbacivanje, da stoje manjšalke zdaj zá-se, zdaj pri svojih imenih, dalje, da stoje fraze sedaj pri samostalnikih, sedaj pri glagolih, sedaj na obeh mestih, je tako malenkostnega pomena, da se nočem opravičevati. Omeniti le hočem, da se manjšalke in fraze prav lahko najdejo in s tem je smoter dosežen.

Deloma opravičeno je po mojem mnenju le predbacivanje, ki se popolnosti tiče. Skusil sem namreč tudi jaz s svojim slovarjem 40 beril pripravirati, namreč št. 159, 212, 68, 22, 110, 13, 3, 34, 47, 56, 73, 89, 97, 119, 126, 137, 148, 166, 175, 183, 199, 201, 225, 231, 14, 10, 26, 36, 42, 54, 57, 61, 63, 92, 111, 138, 145, 172, 179, 217.) In kaj se mi je pokazalo? Za 20 beril ne manjka prav nobene besede. Pri drugih manjka tu in tam kaka glagolska sestavljenka, katero sem v doma izpustil, če je bil pomen popolnoma jasen. Tako n. pr. št. 110. hinbringen. Pomen te sestavljenke učenec lahko izvede, kajti v slovarji je povedano, kak pomen ima hin in kakega bringen. Ravno tisto velja o heraufziehen 47, zurückschicken, wiederfinden 97, vorwärtsschreiten 119, hervorblicken, hinaustreten, hinabfliehen 126, hineintragen 137, herauskriechen 183, mitsingen 225 i. t. d. Pomen tem in ednakim sestavljenkam najti, ne bo delalo učenec nobenih težav. Seveda gospod Štr. štel mi je to v greh in tako je bilo mogoče, da je naštel izpuščenih besed debelo stotino. Nikakor ne bom trdil, da ne manjka prav nobene besede, ali njih število je primeroma neznatno, tako da se bo vsak učenec z mojim slovarjem lahko dobro pripravil. Čudil se pa temu nihče ne bo, ki je delal že sam slovarje, ki

tedaj vé, kako lahko se kaka beseda prezre, bodisi pri zapisovanji, bodisi pri prepisovanji, ali pri tisku.

Kar se fraz tiče, sem svoje stališče že označil, ko sem govoril o frazeologiji, katero g. Štr. tako toplo priporoča za nižje razrede. V tem oziru zahteva g. ocenjevalec od slovarja preveč. Prepričan sem namreč, da bodo prvošolci fraze, kakor eine Reise machen, einen Wunsch thun, einen Freundschrei thun, eine Wette machen, seine Gefangenschaft mit Ergebung führen i. t. d. prav in primerno prestavili, če vedó, kaj pomeni vsaka beseda sama záse. G. Štr. pretirava, če pravi, da učenci prestavljajo einen Freundschrei thun veseli vsklik storiti, fertig stricken gotovo plesti, in taisti učenec, ki je prestavil es wird Tag, dan bo, je slabo prepariral, kajti slovar ima za werden tudi pomen postajati. Sicer pa g. Štr. tako nekako piše, kakor da bi ne bilo sploh nobenih fraz v slovarju. Kdor se hoče o nasprotnem prepričati, naj pogleda besede ablegen, abnehmen, abziehen, anbrechen, ansehen, anlegen, Art, aufschlagen i. t. d. i. t. d.

Z nekim posebnim veseljem in tu in tam celo z malicijozno dovtipnostjo je pisana obravnava o napakah, ki se po g. ocenjevalca mnenji v slovarji nahajajo. Jaz bi jih ne imenoval napake, ampak pomanjkljivosti, ki so nastale, ker sem tu in tam kako mesto v berilu prezrl. Marsikaj izpadlo je tudi v tisku, n. pr. Gerichtstag; že vejica za tem izrazom kaže, da je nekaj v tisku izpadlo, namreč der gr. Gerichtstag sodni dan. Kateri pomen da ima Lunte razven prvotnega, me pač ni bilo treba podučiti. Besede weiterziehen, sich vorstellen, herunterziehen, fortschiessen i. t. d., se nahajajo v najrazličnejših pomenih v berilu, in iz izrazov, koje sem navedel, si bodo učenci za različna mesta lahko prave prikrojili, če bodo le malo mislili. Zagovarjati pa moram svoj slovar z ozirom na nekatere izraze, n. pr. es steht wohl, was Zeug halten konnte, sie haben ihn weich geschlagen, Fellchen kožica (n. pr. ne prodajaj kože, dokler medved v brlogu tiči). Da sem tu in tam kako mesto prezrl, sem že omenil in za dotične opazke sem g. ocenjevalcu hvaležen. Reči pa moram, da bo slovar pri vsem tem prvošolcem dobro služil, ker celo g. Štr. s svojo strogo kritiko ni mogel več pomanjkljivega najti.

Tudi to, kar je g. Štr. na str. 431. in 432. navedel, je večinoma neopravičeno. Z izrazi, ki so v slovarji, se bo večinoma shajalo: v mnogih slučajih se da, ker je toliko sličnih izrazov navedenih, pravi prikrojiti. Tu in tam se pa tudi lahko dobesedno prestavi. To velja o finden, gehen, strecken, stecken, ausbleiben, Triumph, Väter (očetje rabi tudi Preširen v pomenu predniki, n. pr. kjer so očetje naši sloveli) Unterkommen, kommen, anziehen, aufklopfen, herbeiholen, setzen. Tako ostane le še malo opravičenih opazk. Popolnoma neopravičene so tudi opazke, ki se točnosti ali

popolnosti v izrazih tičejo, n. pr. Kirchhof, trotzen, Länderei, ausschlagen, vorhaben, Einkehr, i. t. d. To hočem le na enem mestu dokazati. Za schaffen (v šibki obliki) ima slovar spraviti; g. Štr. pa hoče imeti nach Hause schaffen domov spraviti. Vprašam čemu? Saj izraz nach Hause stoji pri Haus. Vse te opazke odločno zavračam.

Konečno le še nekaj! Ko bi g. Štritof le približevalno malo pojma imel, koliko truda stane takšen na videz sicer majhen slovar, ko bi bil pomislil, v kakih težavnih razmerah sem ga pisal in da mi je bilo mnogo na tem ležeče, da pride na svitlo prej ko mogoče, sodil bi bil o njem, če že ne dobrohotno, vendar pravično, to se pravi, omenil bi bil tudi to, kar je dobrega. Kritika s kadilnico v roki ne potrebujem; g. Štritofa kadilnica bi mi tudi borno malo pomagala. Naj poskusi spisati slovar za drugošolce, in sprevidel bo, da ima pisatelj v Slovencih mnogo težje stališče od kritika.

J. Fon.

Slovniški razgovori.

IV.

(Dalje.)

Gospōda čitatelji so gotovo opazili, da se vsa moja razprava do sedaj ni ozirala nič ali samó mimogredé na óno slovniško-filozofsko umovanje ali raisonnement, ki je glavna opora profesorja L. P. trditvi, to pa zategadelj, ker sem uverjen, da je vprašanje o rabnosti ali nerabnosti dovršnikov v pravem sedanjiku v prvi vrsti historiško; s historiški dokazi mu treba torej do živega, s preiskovanjem zgodovinskega razvitka njegovega. Naravno, da je raisonnement ali teorija pri tem samó postranski faktor: teorija razjašnjev fakta jezikovne zgodovine; če ustreza in se prilega faktom, prav, če pa se ž njimi ne more pogoditi in se ne dá spraviti v sklad, realnemu slovničarju tudi prav, a slabo za teorijo, po nji je. V takem položaji je profesorja L. P. teorija; sojena je že, predno smo se začeli baviti ž njo: nasprotuje činjenicam, katere nam podaja historiška slovnica slovanskih jezikov. Ker pa nečem očitanja, da si prisvajam nezmotnost, doteknimo se z nekolikimi besedami vsaj glavnih tez g. kritika.

Kot motto nastopnemu premišljevanju o pojmu in bistvu sedanjosti in nje jezikovnem izražanju bi lahko postavili na čelo Schillerjeve verze:

„Zögernd kommt die Zukunft hergezogen, Pfeilschnell ist das Jetzt entflohen, Ewig still steht die Vergangenheit.“ Ti verzi niso samo krasni, ampak so tudi logiško resnični izraz pretežavnega pojma. — Stožer profesorja L. P. dokazovanju je tá-le stavek: „V resnici sedanje pa, mislim,

da je ne samo to, kar se v sedanjosti godí in vrší, ampak tudi to, kar se v sedanjosti (t. j. v trenutku, ko dejanje konstatiram) zgodí in izvrší.⁶ To je nemožen postulat, kateremu noben jezik ustreči ne more in tudi res ne ustreza! Kaj je sedanjost? Bolje, nego bi mogli povedati mi, odgovarja na to sloveči slovničar Krüger v svoji atiški sintaksi § 53. I. Vorer. 1., 2., 3.: »Die Gegenwart im strengsten Sinne ist so wenig eine Zeit als die Linie oder der Punkt ein Raum ist. Die Zeit verharrt nicht; der Laut, kaum verhallt, gehört schon der Vergangenheit an. Selbst der Augenblick, ebenso theilbar wie das Sandkorn, beschränkt sich nicht auf die Gegenwart, die Gegenwart im strengsten Sinne ist demnach als ein zeitloser Punkt zu denken, der auf der unendlichen Linie der Zeit rastlos aus der Vergangenheit in die Zukunft forteilt. Wengleich sie indess für keine Handlung ausreicht (to si dobro zapomnimo!), so ist sie doch das Princip für alle practische Zeitbestimmung.« Sedanjost tedaj ni nič drugega, nego vedno premikujoča se meja med prihodnostjo in preteklostjo, nima torej nikakeršnega obsega, prav kakor matematiška točka vedno bežeča; nje zadržavanje ali fiksovanje je torej nemožno, zakaj v tem hipu, ko odpreš usta, da bi konstatoval nje nastop, prešla je že. Sedanjost konstatovati, to bi bilo isto, kakor hoteti ustaviti tek časa.

Jasno je torej, da pravo ali materijalno izražanje sedanjosti v tem zmislu ni možno, in istina je, da noben jezik, saj kolikor jih poznam jaz, nima zánjo izraza. Logičkim zahtevam ustrezajo tedaj popolnoma tudi slovanski jeziki, ki ne tvorijo pravega sedanjika od dovršnikov, ker ti izražajo dovršnost dejanja, katere pristni izraz je tudi matematiška točka (prim. Mikl. »Syntax.« 280. 9. in Šuman, »Slov. slovn. za srednje šole.« V Celovci, 1884., 153). Raba dovršnikov, t. j. značilnikov dovršnosti, v pravem sedanjiku je prav tako nemožna, kakor je nemožno zajeti ali ujeti óno matematiško točko, kateri se pravi sedanjost.

Kaj so pa torej sedanjiki (pravi sevéda!) ali praesentia raznih jezikov, če niso značila prave, stroge sedanjosti? Na to odgovarjajo vse slovnice soglasno: Sedanjiki značijo ali dejanje, ki v trenutku, ko govorimo, traja in še ni dovršeno, ali pa se ponavlja, t. j. dejanje, ki se navadno godí, ki se utegne goditi ali zgoditi, dasi se morda ravno sedaj ne godí. Slika sedanjиков prve vrste je jedna matematiška črta (—), druge vrste pa več matematiških črt ali več matematiških točk (— — — ali pa . . .).

V tem zmislu učé kolikor toliko točno, toda v bistvu jednako vse slovnice; vzemimo katerokoli, bodisi znanstveno ali šolsko slovnico ónih jezikov, katere bolje poznamo, grškega, latinskega in nemškega, in uverimo se,

da je to res. Primeril sem sicer ad hoc vse grške, latinske in nemške slovnice, kolikor sem jih mogel dobiti v roke, toda zaradi omejenega prostora navedem naj samó nekatere, in sicer óne, katere so dosežne skoro vsakemu čitatelju. *Curtius* (Griechische Schulgrammatik. 17. Aufl. v. Dr. Wilhelm v. Hartel) str. 170. sled. v § 194. velj: 1. Formen der dauernden Handlung. (Praesensstamm. Le-sèm šteje sevéda present in imperfekt). 1. Der Indicativ des Praesens steht als Ausdruck der sich entwickelnden, andauernden Handlung besonders in Beschreibungen von Zuständen, bei wiederholten Handlungen, in allgemein geltenden Behauptungen. — 2. Indem das Praesens eine in der Entwicklung begriffene noch nicht abgeschlossene Handlung bezeichnet, dient es zum Ausdrucke des Versuches (praesens de conatu).« — *Kermavner*, (Latinska slovnica) tudi jako točno uči (str. 164. § 299.): Präsens zaznamuje kakor v slovenščini: 1.) vsako sedanje dejanje, bodi si da se v trenutji govorjenja vrši ali da traja ali se ponavlja, bodi si da se je prej začelo in se še vrši. 2.) dejanje, ki velja za vse čase, torej tudi za sedanjost, (neomejeni ali aoristiški sedanjik. Op. moja). 3.) izreke in nauke, ki se nahajajo v še ohranjenih knjigah. — *Karl Schmidt*, (Lateinische Schulgrammatik. 6. Aufl. Wien. 1883). § 291: »... Die dauernde Handlung bezeichnen die Formen des Präsensstammes: das Praesens, Imperfectum und Futurum« § 292. Das Präsens bezeichnet wie im Deutschen eine in der Gegenwart dauernde Handlung. Als solche gilt: 1. eine im Augenblick des Sprechens sich vollziehende Handlung: Pacem petimus omnes den Frieden erstreben wir alle; 2. eine gegenwärtig sich wiederholende Handlung, ein gegenwärtig dauernder Zustand: Cotidie lego Platonem. — Deus mundum conservat; 3. eine allgemein für alle Zeiten, folglich auch für die Gegenwart geltende Behauptung: Fortes fortuna adiuvat; 4. Behauptungen, die in der Vergangenheit ausgesprochen sind, aber infolge schriftlicher oder mündlicher Ueberlieferung auch der Gegenwart angehören: Plato docet. — Chrysippus disputat aethera esse Jovem; eine theilweise schon vergangene, aber jetzt noch fortdauernde Handlung: Annum iam audis Cratippum . . .« — *Willomitzer*, (Deutsche Grammatik für österr. Mittelschulen. 4. verb. Aufl. Wien 1885. str. 111. § 103.): »Das Präsens bezeichnet eine im Augenblick des Sprechens unvollendete Handlung. Das Präsens dient ferner zum Ausdruck allgemein gültiger Urtheile. Es dient z. B. in Sprichwörtern und in Sätzen, die jedem bestimmten Zeitverhältniss entflohen sind.« — Kakor vidimo, ujema se slovenščina z grščino, latinsščino, nemščino z ozirom na pravi sedanjik popolnoma, in ker torej pravi sedanjik znači trajajoče ali ponavljajoče se dejanje, izraža ga slovenščina s tistimi svojimi glagoli, ki izražajo trajajoče

ali ponavljajoče se dejanje; to pa so trpežniki ali durativniki in opetovalniki ali iterativniki, torej v obče nedovršniki. Njih obrazci so prav kakor že omenjeni obrazci pravega sedanjika ali jedna matematiška črta (trpežniki), ali pa več matematiških točk ali črt (opetovalniki). Prim. Mikl. »Synt.« 280. 9. in Šum. § 171.

Ni tedaj marota ali muhavost slovanščine ali slovanskih slovničarjev, temveč neizogibna doslednost, zahteva logike, da se dovršniki izključujejo od porabe v pravem sedanjiku. Razlika med slovanščino in drugimi jeziki je tedaj samó v izražanju neomejenega ali aoristiškega sedanjika, ki ga v nekaterih slučajih imenujemo tudi gnomiškega; le-tá sedanjik izraža slovanščina, po kakovosti dejanja ali z nedovršniki ali z dovršniki (prim. Šólarjev vzgled: »Onegav hlapec pet mernikov pšenice v zdigne kot nič, brat njegov jih pa še clo nese«), a drugi jeziki tega razločka ne delajo, niti ga morejo, ker nimajo za dovršnost in nedovršnost razvitih posebnih oblik, kakor jih ima slovanščina. Toda grščina se tudi tù močno približuje slovanskim jezikom, ker gnomiški sedanjik lahko nadomešča z gnomiškim aoristom, prim. Ρόμη ἀμαθής πολλὰκις τικτει βλάβην poleg Ρόμη μετὰ μὲν φρονήσεως ὡφέλησεν, ζῆσο δὲ ταύτης πλείω τοὺς ἔχοντας ἐβλάψεν.

O »sedanjikih« z »golo dejanskim pomenu« ni torej niti v slovanščini niti v kakem drugem nam znanem jeziku nič sledú nič tirú.

Celó nekaj drugega negolí dejanje, ki se v sedanjosti zgodi in zvrší, katero prof. L. P., postuluje, ki ga pa v istini ni, je v sedanjosti, t. j. v trenutku govorjenja dovršeno dejanje, bodisi, da se je to dejanje zvršilo ravnokar, takó da smo v trenutku, ko govorimo, celó še pod njega vplivom ter baš pod teu vplivom in vtiskom konstatujemo njegov zvršetek, εἴρηκα našel sem je vzkliknil Arhimed v hipu, ko se mu je najdba posrečila — bodisi, da se je dejanje kadarkoli v preteklosti že godilo, toda pri tem se zajedno izpremenilo v trajno stanje: učinek dovršenega dejanja ali njegov rezultat nam je še vedno pred očmi: *Bog je svet ustvaril*, in svet še stoji. Za tako v sedanjosti dovršeno dejanje imajo zopet vsi prej navedeni jeziki isti izraz, namreč perfectum, t. j. perfectum logicum ali absolutum, kateremu morejo v slovenščini rabiti naravski jedino le dovršniki. Grški in nemški perfekt sta sploh samó logiška, slovenščina in latinščina pa imata za logiški in historiški perfekt isto obliko. Pójem dejanja, ki je v sedanjosti dovršeno, ima kár največ sorodnosti s pravimi sedanjiki, zategadelj imenujejo slovničarji logiški ali absolutni perfekt naravnost tudi sedanjški ali prezentni perfekt (prim. Schmidta l. c. § 294.) in Friedrich Bauer (Grundzüge der neuhochdeutschen Grammatik. 22. Aufl. von August Hofer. Nördlingen 1883) imenuje sedanjik kár naravnost »nedovršno«, a perfekt

»dovršno sedanjost« (»Praesens, unvollendete Gegenwart — Perfectum vollendete Gegenwart,« l. c. § 163). Tesno sorodnost med sedaj dovršenim dejanjem in pravimi sedanjiki dokazujeta i grščina i latinščina, ki mnogo logiških perfektov zgoraj omenjene druge vrste rabita celó za prave sedanjike (prim. pozneje navedene vzglede), dokazuje pa posebnó še latinščina, ki rabi za prezentnim ali logiškim perfektom prav kakor za pravim sedanjikom v zavisnem konjunktivnem stavku konjunktiv »praesentis« ali »perfecti« ali opisne konjugacije na *urus sim*, iz kratka: »perfectum logicum« štejejo med sedanjiške čase, »Tempora der Gegenwart« Schmidt, l. c. § 302. — Da to svojo trditev še bolj podkrepimo in razjasnimo, navedimo o logiškem perfektu zopet vse iste slovnice. Curtius — Hartel, l. c. § 200: »Demnach bezeichnet der Indicativ des Perfects die in der Gegenwart vollendete Handlung oder den in der Gegenwart dauernden Zustand (perfectum praesens): ἕστημι stehe, ἔσθην bin todt, κέκτημαι besitze, μύμνημι bin eingedenk, ἄλωλα bin verloren, πέποιθα vertraue.« — Kermavner, l. c. § 301.: Praesentiški perfekt (sedanji dovršnik, tudi perfectum logicum zvan) zaznamuje a) za sedanjost dovršeno dejanje; b) dovršenemu dejanju sledeče stanje; slov. rabi dovršne glagole. Tako dixi rekel sem (sedaj je konec besed). Fuimus Troes, fuit Ilium (zdaj nismo več); b) novi zvedel sem, vem; *consuevi* navadil sem se, navajen sem; *constiti* postavil sem se, stojim; *con sedi* vsedel sem se, sedim; *mih i persuasi* preveril sem se, preverjen sem: *Is mos ad hunc diem permansit* óstal je in traja še.« — Schmidt, l. c. § 294.: Das Perfectum Man unterscheidet das präsentische Perfect und das historische Perfect. 1. Das präsentische Perfect (auch logisches oder absolutes Perfect) bezeichnet wie das deutsche Perfect eine für die Gegenwart vollendete Handlung. Dieselbe hat entweder a) überhaupt aufgehört und dauert nur in ihren Folgen noch fort, oder b) die allmähliche Verwirklichung hat ihren Abschluss gefunden und sich in einen dauernden Zustand verwandelt (slede vzgledi, skoro isti, kakor v Kermavnerji): . . . Zusatz 1. Ebenso bezeichnet das passive Perfect als präsentisches Perfect den gegenwärtigen Zustand. — Willomitzer l. c. § 103. 2.: »Das Perfect bezeichnet ein Ereignis als im Augenblick des Sprechens vollendet. Es bezeichnet auch einen gegenwärtigen Zustand als Ergebnis einer vergangenen Handlung. — Ich bin glücklich gewesen. — Das Geld ist verloren.« — Šólar, l. c. p. 20. II. 2.: »Ferner wird das Praeteritum eines Verbi aoristici auch angewendet zur Bezeichnung einer für und mit Bezug auf die Gegenwart vollendeten Handlung (relatives Praesens — Schmidt, kakor smo videli imenuje ga narobe *absolute Perfectum* —), dem griechischen Perfect und dem lat. und deutschen Perf.

präsens entsprechend. Z. B. *Dolgo sem bil bolan, zdaj sem se pa, hvala Bogu, spet ozdravil* (opomina vredna je v tem stavku zveza logiškega perfekta s čestico *zdaj*, očitiden dokaz, da je ta perfekt sedanjski čas. Op. piščeva). *Sovražnik nam je mesto oblegel, da ne more nihče vun.* Ujema se torej slovenščina tudi v rabi logiškega perfekta popolnoma z grščino, latinščino, nemščino, samó da v slovenščini prav kakor v latinščini ista oblika rabi zajedno kot historijski perfekt. (Dalje prihodnjč.)

L I S T E K.

„Dijaški koledar“. — Koledarska književnost slovenska, ki se kaj lepo razvija v poslednjih letih, pomnožila se je iz nova za lično knjižico, katero je pod gorenjim naslovom izdala „Narodna Tiskarna“ v Ljubljani. „Dijaški koledar“ se ne priporoča samó po elegantni obliki, nego tudi po bogati vsebini, sestavljeni jako srečno, kakor priznavamo drage volje. Poleg navadnih koledarskih stvari obseza namreč rodopis cesarske rodovine, astronomiske beležke, ključ za določitev vremena, lestvico za pristojbino kolkov (morda bi utegnili bolje rabiti beseda „kolkovina“), zrebanja avstrijskih sreček, seznamek vrednosti kovinskega denarja, poštna pristojbina za pisma in brzozjavni tarif. Nató čitamo životopis pokojnega Miklošiča, „Dijaški prijatelj“ pa navaja pojasnila o srednji šoli, vzprejemu v srednje šole, zrelostnih izkušnjah, šolnini, ustanovah ter našteva srednja učilišča po Slovenskem, šole za umetniško in strokovno izobrazbo, trgovske šole, strokovne šole za živinozdravstvo in vojaške učilnice. Potem je prirejenih nekoliko stranij za učitelje in sošolce in za zapisek domačih nalog. Daljna vsebina: Počitnice na srednjih šolah; zapisek knjig; razreditev šolskih ur; evropski vladarji; sveta brata Ciril in Metod; glagolica in cirilica; jezik staroslovenski; književno delovanje sv. Cirila in Metoda; srbska in ruska azbuka; oznanila. Sevéda je tudi beležkam odločeno dovolj prostora. Knjižico krasí izborna pogojena podoba Miklošičeva, napravljena po zadnji fotografiji slavnega pokojnika. — Vzpričo tolike vsebine nikakor ne dvojimo, da si to najnovejše podjetje pridobi dôkaj prijateljev v dijakih slovenskih, in zató veselo pozdravljamo „Dijaškega koledarja“ prvi letnik, želêč mu še obilo naslednikov. Ceva izvodu je 80 kr., po pošti 85 kr.; kdor naroči skupaj 10 izvodov, dobí jednega po vrhu. Dobiva se v „Narodni Tiskarni“ in po vseh knjigarnah slovenskih.

„Pred 125 leti. Zanimivosti iz prve dobe c. kr. kmetijskega društva v Gorici.“ — Takó se imenuje knjižica, obsežna nekaj nad dve tiskani pôli, katero je o priliki kmetijske in gozdarske razstave v Gorici svojim rojakom posvetil g. Ernest Klavžar. Dné 4. ržénega cveta t. 1 je bilo ravno 125 let, odkar je cesarica Marija Terezija ustanovila c. kr. kmetijsko društvo v Gorici, katero si je v svoji prvi seji dné 27. vélikega srpana 1765. vzdelo naslov „C. kr. kmetijska družba v pokneženih grofijah goriški in gradiški“ (Società d' Agricoltura nelle principate Contee di Gorizia e Gradisca). Prvi predsednik mu je bil grof Ivan Gašper Lanthieri Paratico, šteló pa je iz početka za svoje ude zgolj plemiče. Pozneje je povabilo duhovščino po deželi, naj pospešuje društveno delovanje, in je tudi že drugo leto vzprejelo prvega kmeta v svojo zvezo. Za prvo društveno kmetovišče si je najela družba holmec Rafut za goriškim gradom in si leta 1770. pridobila

tudi svoje poskuševališče. Knjižica pripoveduje mimo drugega o različnih darilih za kmetovalske namene, o pisanih in tiskanih poukih, o kmetovalskih novostih i. t. d. — Po smrti prvega predsednika je vodil družbo podpredsednik grof Strassoldo, potem grof Frančišek Thurn (della Torre) in grof Ivan Krst. Coronini-Cronberg, leta 1826. pa je bil imenovan za predsednika grof Mihael Coronini-Cronberg. Leta 1822. so vzprejeli v odbor našega rojaka monsignora Valentina Staniča, ki je bil muogokrat tudi predsednikov namestnik, leta 1833. pa so imenovali za predsednika gôri imenovanega grofa Ivana Krst. Coroninija, in leta 1837. kneza-nadškofa Frančiška Ksaverija Lušina. Potem so predsedovali društvu zaporedoma Jožef pl. Persa, Avguštín baron Codelli, Aleksander pl. Claricini, in sedaj mu načeluje deželni glavár Frančišek grof Coronini-Cronberg.

Iz tega tesnega pregleda se vidi, kakó skrbno je g. pisatelj porabil različne vire za svoj spis; uverjeni smo, da ga bode rad čital vsakdo, kdor se zanima za domačo zgodovino v obče in za kmetijsko družbo goriško posebe. Knjižica je zanimiva od prve do zadnje strani.

O rokopisni ostalini Davorina Trstenjaka nam piše g. Anton Brezovnik, učitelj v Vojniku, to-le: V 7. in 8. številki lauskega »Zvona« našteva g. *And. Fiskanja* Dav. Trstenjakove rokopisne ostaline. Dovolite, da Vam pošljem tudi jaz dva taka rokopisa. Oba sta namenjena kot »vezilo« za god. Prvo »Mein lieber Ignatius«, namenjeno je Ig. Orožnu, stolnemu dekanu v Mariboru, drugo »Kaj je iz starih pisem znanega o početku cirkve sv. Miklavža?« moji malenkosti.

Obe pismi obravnavata zgodovino »Volčjaka« (dolinice v župniji starotrški pri Slovenjemgradci¹⁾) in v tem dolu stoječih cerkvá Sv. Miklavža in Sv. Urbana.

Prvo pismo je podaril g. Orožnu, da bi je porabil pri svoji zgodovini lavantinske škofije, drugo pa méni, ker je v rokopisu večkrat imenovani »hanžičhof« moja rojstvena hiša.

Omenjena »Franz-Josef-Ritterja« sta Fr. Juvančič, bivši dekan v Novi Cerkvi in A. Žuža, bivši dekan na Laškem. Obe župniji sta bogato dotirani«. — Takó g. Brezovnik. Radi ponatisnemo oba lista, ker imata izvestno zgodovinsko vrednost, in sicer ju priobčimo brez sléharne izpremembe. Prvo pismo g. Ignaciju Orožnu slóve:

Mein lieber Ignatius!

Als Präsent zu deinem Namensfest verchre ich Dir eine geschichtliche Skizze der Altenmarkser Filialkirche St. Nicolaus in Wolfspach.

Sie liegt in einem ziemlich angenehmen Thale, eine halbe Stunde unter Sille am Bache Sečnica, welcher am nördlichen Abhang des Plešivec oder St. Ursulaberges entspringt, bei den Filialen St. Nicolaus u. St. Urban vorbeifliesst, und oberhalb Pameče sich in die Missling ergiesst.

Die Sečnica wird schon vor dem Jahre 1189 im Codex Pradit. monast. St Pauli cap. 85 erwähnt. Um dieselbe Zeit schenkte Dominus Henricus de Truchsen X mansus, u. Dominus Otto de Truchsen II mansus dem Stifte St. Paul.²⁾

Diese mansus müssen aber früher Eigenthum des Spanheimer Grafen Bernhard gewesen sein, da ich in Ludwig Webers (deines einstigen Lehrers) Urkundensammlung

¹⁾ Ljudstvo imenuje to dolino »Zabenkracarsko dolino (graben)«.

²⁾ Nach einer im k. k. H. H. u. Staatsarchive aufbewahrten Urkunde dto. 1196 17. Juni. Lateran bestätigt Papst Celestin III dem Abten Ulrich den Besitz sämtlicher Güter, unter diesen wird auch »villa Seciniza« genannt. Fontes rerum austr. 2 Abth. Diplomata, acta 29 Band pag. 101. Mit Urkunde dto. Völkermarkt 10. Juni 1251 verzichtet Seifried von Mahrenberg auf alle »munitiones« in die Hände des Abtes Leutold von St. Paul, welche seine Vorfahren unrechtmässig bei der Kirche in Wolfspach sich angeeignet haben. Copialbuch von St. Paul fol. 93.

aus dem Archive zu Victring Tom. I. cod. dipl. fol. XIII finde, dass Graf Bernhard von Spanheim dem Kloster Victring die Besetzung Hadrichesdorf, welche Chunrad von Truchsen von ihm zu Lehen hatte, dem Kloster zu Victring schenkte, den Truchsen aber mit Gütern in Rammelstein (Rabenstein zwischen Lawamünd und Unterdrauburg) und Grace entschädigte. Die Urkunde trägt das Datum 1147. An das Besitzthum der St. Pauler Benedictiner erinnern noch die Vulgarnamen der gegenwärtigen Besitzer: Apačnik u. Prodnik — Abt u. Prior!

In nicht weiter Entfernung von der Kirche St. Nicolaus heisst eine Waldschlucht: Volčje jame, u. unterhalb ein Besitzer Volčjak, von daher rührt die deutsche Benennung Wolfspach, welche noch im Altenmarkter Stockurbar vom Jahre 1650 vorkommt, aber schon im Jahre 1335 üblich war, denn das Copialbuch von St. Paul (fol. 125) berichtet: Chunrad von Auffenstein Marschall von Kärnten bezeugt auf wiederholte Mahnung des Abtes u. Conventes St. Paul »daz ich innegehabt han ein vogtey auf einen gut, daz dem Gotshaus von s. Paulo mit aygenschaft angehört vnd ist gelegen im Wolfspach daz s. Nicola, dy weil ich Windischgrätz innegehabt han unz auf heutigen tag« — obwohl er kein Recht dazu besass. Datum Pleyburch 1335. 10. Juli.

Im sogenannten Hanžichof sind noch die Klosterzellen zu sehen, die als Wohnungen den Mönchen gedient haben.

Mein Messner erzählt mir: ober dem Thürpfeiler des Hauptthores steht die Jahreszahl MIII, jedoch ich muss mich selbst überzeugen. Ich war vor 3 Jahren einmal dort, aber mir ist die Inschrift entgangen.

Ich habe diesen Winter meine Abhandlung über »Weriand de Graz«, den ersten bekannten Ahnherrn der Fürsten Windischgraz vollendet, u. ich bin zu dem Resultat gekommen, dass er nicht der jüngste Sohn Ulrichs Markgrafen von Kärnten aus dem Hause Weimar, sondern ein einfacher Landesadeliger gewesen sei.

Auch Tangel's Ansicht: dieser Weriand sei ein Graf von Player gewesen, ist irrig. Ich habe 34 Domini de Graz — Windischgraz eruiert, die vom Jahre 1090 bis 1385 ununterbrochen hier gewohnt haben. Die Fürsten Windischgraz werden mir freilich gram sein, aber die Geschichtsforschung muss rücksichtslos vorgehen.

Gott gebe dir langes Leben, du bist für die Kirche u. Wissenschaft auch nothwendiger als die zwei Franz-Josefs-Ritter, die nicht umzubringen sind. Wegen meiner sollen sie 100 Jahre leben, ich speculiere nicht auf ihre Pfründen, aber hätte ich sie so jung, wie meine Brüder: Žuža u. Juvančič, bekommen, wahrlich ich hätte mehr in jeder Beziehung geleistet.

Mit Gruss u. Kuss

Dein alle Zeit getreuer Freund

(Konec prihodujč.)

Davorin.

VII. izkaz darov za Prešérnov spomenik.

Prenesek . . .	gld. 568-99
Cerkljanski dijaki na veselici v Cerkljah dné 30. vélikega srpana . . .	„ 10'—
Čisti dohodek dijaške veselice na Greti pri Trstu dné 30. vélikega srpana . . .	„ 50'—
Dr. Ivan pl. Premerstein, c. kr. notar v Tolminu . . .	„ 10'—
Počitniška dijaška zveza »Zora« v Ptujzi za odhoduico dné 15. kimovca . . .	„ 4'—
Anton pl. Globočnik, državni poslanec i. t. d. . .	„ 10'—

Skupaj . . . gld. 652-99

„Schlusswort zur Ortsnamenforschung in Kärnten“. Poročali smo že v 7. številki o brošuri, v kateri je »Katoliško-politiško in kmetijsko društvo za koroške Slovence« krepko zavrnilo neosnovane trditve arhivarja A. pl. Jakscha, tičeče se slovenskih krajevnih imen na Koroškem. Ker se je potem zdelo g. pl. Jakschu potrebno odgovoriti na to brošuro in iz nova zagovarjati svoje trditve, izdalo je sedaj rečeno društvo

novo knjižico pod gorenjim naslovom. Pisana je stvarno in temeljito; toda ali se gospod pl. Jaksch sploh dá prepričati, na to smo res radovedni. Nekoliko več prihodnjč.

Zveza hrvaških pevskih društev je imela minuli mesec v Zagrebu svoj obči zbor, na katerem se je poročalo o dosedanem delovanju pevske zveze in so se tudi prisodile nagrade, katere je svoje dni razpisal osrednji odbor za nove zборе hrvaške. Prvo darilo (15 cekinov) so zložile dame hrvaške, drugo (10 cekinov) je dal zagrebški župan g. dr. Amruš, in tretje (8 cekinov) je zložila zveza sama. Izmed teh daril sta se prisodili prvi dve našemu rojaku g. Fr. S. Vilharju za zbora „Hrvatska domovina“ in „Nočna pjesma“, tretje pa je dobil g. prof. Jos. Eisenhuth. Veseli nas, da hrvaški veščaki priznavajo izredno nadarjenost Vilharjevo, in zato mu čestitamo od srca. — Pohvalno sta bili še omenjeni Vilharjeva „Slovensko-hrvatska himna“ in Fleišerjeva „Košutica“.

Skupščina je sklenila izdajati svoje glasilo, in sicer vsak mesec z jedno skladbo; o prihodnjem zborovanju se je določilo, da bode v Brodu ob Savi.

Spomenik Ljudevitu Gaju so odkrili dne 27. m. m. v Gajevem rojstvenem mestu Krapini. V prihodnji številki izpregovorimo nekoliko obširneje o tej lepi slavnosti, zajedno pa opozarjamo že danes čitatelje svoje na spis »Kratka povestnica slovenskega pravopisa«, v katerem bode prihodnjč pisatelj č. g. A. Fikonja poročal o vplivu Gajevem na književnost slovensko.

Ogenj sv. Elma. Prelepi sij, ki ga o hudem vremeni napravljata zemeljska in zračna elektrika zlasti ob rtatih stvaréh, takozvani ogenj sv. Elma — o katerem govori dr. S. Šubic v »Lj. Zvonu« 8. zv. — imenujejo Grki Elijev ogenj (J. Jesenko: Občni zemljepis 73.) — Na tem naroduem pojavu se osnavlja menda tudi národna vera Srbov, da se na dan, kadar se praznuje sveti Ilija, sveti Pantelija, ali Ognjena Marija, vozačem zapalijo osi in koleasa in da jim tedaj grom udarja v voz; zakaj svetci se bajé srdé na delavce ob istih praznikih (»Glas Naroda«, 1874., 26.).

Dr. Šubic tudi omenja povestij, kakó si je za padni svet mislil svetnike v zraku, zlasti Marijo, naprama Elmovemu ognju, poslednjo namreč kot pomočnico o pomorskih vilharjih, prikazujočo se v ognji sv. Elma. — Nekaj podobnega nam pripoveduje zopet národna pesem srbska o prej imenovanih svetcih: »gromovitem« Iliji, »vetrenem« Panteliji in »ognjeni« Mariji: — Vlahi žaujejo v nedeljo —

»Nad njima se tri oblaka vijū,	A ja vetrom, sveti Pantelija.
Jedan oblak gromovit Ilija,	Al' govori ognjena Marija:
Drugi oblak ognjena Marija,	»Nemoj gromom, gromovit Ilija,
Treći oblak sveti Pantelija,«	Nemoj vetrom, sveti Pantelija,
Progovara sveti Pantelija:	Ni ja ognjem, ognjena Marija,
»Udri gromom, gromovit Ilija,	Jer Vlasima Turci ne veruju,
Udri ognjem, ognjena Marija,	A pšenica težatka ne čelka.«

— e — o — a.

Dr. Jan Peter Jordan. O tem nedavno umršem lužiškem Srbu, bivšem javnem učitelji slovenskega jezika in književnosti na vseučilišči lipškem, naznanja se v »Lj. Zvonu« XI. str. 511 na kratko, da je bil »jako plodovit pisatelj in izdal nimo drugih knjig nemški pisano slovnico gorenjelužiškega jezika« (1841.) in da je leta 1841. priobčil tudi nekoliko (lužiško) srbskih národnih pesmij pod imenom »Wićazec Petra«. — Spomina vredno je še, da je pokojni Jordan leta 1842. — tedaj bogoslovec v Pragi začel izdajati list »Jutnička« (Juternica), ki pa ni uspel, menda ne zaradi novega, po Smolerji osnovanega pravopisa. Med knjigami Jordanovimi pa se morejo tñ imenovati: »Die slawischen Sprachdialekte in kurzer Grammatik, Chrestomathie und dem nöthigen Wörterverzeichnis« 1845.;

»Dokladni Słowniczek polsko-niemiecki i niemiecko-polski;« »Die Vorläufer des Husitentums in Böhmen« 1846.

Naše »Slovanstvo« (poleg češk. Slovniku Naučn.) pravi I. 103, da je bil Jordan svoj čas »najgorljivejši širitelj in branitelj slavjanske uzajemnosti med lužickimi Srbi, šireč ustno in pisмено med rojaki in Nemci znanje o Slavjanstvu«. Posebno imeniten je v tem oziru pač znani časopis: »Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft«, katerega je izdal Jordan (in Schmalzer) v Lipsiji 1843. — 1849. To je res »temeljit obzor duševnega delovanja pri vseh Slavjanih«. V teh »letopisih za slavjansko književnost, umetnost in znanost« se nahajajo med mnogim in raznovrstnim gradivom kaj zanimivi spisi, dostajajoči se vsega Slovanstva, n. pr.: Razprava o Gaji in ilirstvu; životopis Šafaříkov in razgovor o njegovih »Slov. Starožitnostih« in »Slov. Narodopisu«; životopisne črtice o Kolarji in natančen pregled njegove »Slavy Dcere«; zgodovinski razbor češke književnosti; izvestja o poljskem pesniku Mickiewiczzi; kritičke ocene ruske literature sploh kakor i pojedinih pisateljev... pa tudi zaznamki o bolgarskih, srbskih, hrvaških in slovenskih književnih in v obče stvaréh národnostnih. O poslednjih sta tukaj pisala tudi Dav. Trstenjak (1845) v odgovor o priliki svoje primicije in Ivan Macun o slovenskih ljudskih šolah v dolnji Štajerski (1844.) in o Slovanih v Kranjski in sosednih pokrajinah (1845.).

Književno delo Jordana, olšedšega v Avstrijo, nadaljeval je v rojakih znameniti Jan Ernošt Šmolef (Schmalzer), o katerem vid. »Lj. Zvon« IV. str. 504 sl.

A. Fekonja.

Listnica. — Gregorij, Kakó sodimo o poslanih pesmih? Bolje, da molčimo! — Metod. Pred petdeset leti bi se bile izvestno tiskale Vaše stvari, daudanes ne več. — T. v Lj. Kár ne dá Vam vest, da bi malone sléharnemu samostalniku ne obesili olepševalnega priloga, kakor n. pr. divna zora, božanstveno solnce, čaroben dan i. t. d. Ali res mislite, da brez takih pritiklin ni móči spisati poštenega sestavka? — S. v J. La mort sans phrase! — Fr. Dobravski, Vse pesmi kažó, da ste šele začetnik »Spomladi« je dolgočasen popis brez sléharne pointe; »Večer« nič boljši.

»Rádosti nemirne

Vtripljem tudi jaze —

čudna tropa! Srce utriplje, ne Vi!

»Na nebu zvezde bliskajo,

Po vasi fantje uriskajo« —

tukaj ste izvestno le popravili Gregorčičeva stiha:

»Na nebu zvezde sevajo,

Na vasi fantje pevajo.«

Pesmi sevéda niso za tisek. — Dobroslav. Da bi se Vaše pesmi vsaj tako lepo glasile, kakor so lepo zgorile! — F. P. »Strte nade« — že naslov nam je dosti!

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj Janko Kersnik. — Odgovorni urednik dr. Ivan Tavčar.

Upravništvo »Národna Tiskarna« Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.